

Listy

Ročník 27
Cena 30 Kč / 1,20 €

5
2020

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Pavel Pafko – Voda a počty • Eva Zajíčková – Najväčšia turistická akcia na Slovensku • Matúš Dulla – Architekti Balán a Grossman – zabudnutí alebo zapomenutí? • Igor Otčenáš – Preklad Strateného raja od Johna Milтона v slovenčine • Mirjana Šišoláková – Storočnica slovenskej národnej scény • Peter Cabadaj – Osud bol k nemu krutý – Jubileum výtvarníka Ladislava Treskoňa • Jarmila Wankeová – Miesto oddychu a miesto prenikania do iných svetov • Miro Pogran – Modré z neba (mohučské vitráže Marca Chagalla) • Iva Poláková – Odišiel Viliam Mruškovič • Tomáš Randák – Myšlenky z karantény aneb Desatero s virem • Ivo Mráz – Z histórie a krás Jasova • Anna Sláviková – Prežívam nebo na zemi • Zuzana Štancelová – Beata Hlavenková: Sně • Vladimír Dubeň – Medzi Slovákmi • Príloha Študentské listy •

Výhládový program na mesiac máj a jún 2020

Vážení priaznivci slovenskej kultúry, do programu zaraďujeme len malé kultúrne aktivity, pri ktorých nepresiahneme 30 povolených návštevníkov.

26. mája 17.00 hod.

Dům národnostních menšin, Vocelova 3, Praha 2,
priestory slovenskej menšiny, kancelárie č. 210–211
Podvečer so slovenskou knihou – návrat výpožičiek z marca a nové knihy.
Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka projektu MHMP.

28. – 30. mája

Vejprty, Kovářská, Mědenec, Loučná
Po stopách Slovákov na Vejprtsku. Dokumentácia slovenských osídlencov v pohraničí, nové migrácie a súčasnosť.
Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka projektu MK ČR.

9. júna 17.30 hod.

Muzeum Českého lesa Tachov, Muzejní akademie

Zvyky a tradície novoosídlených Slovákov v českom pohraničí.
Prednáša Helena Nosková.
Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka projektu MK ČR.

29. – 30. júna

Dům národnostních menšin, Vocelova 3, Praha 2
Seminár stredoškolských učiteľov k príprave Pražskej medzinárodnej stredoškolskej konferencie 2020.
Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka projektu MHMP.

Uvedené programy pripravené DOMUS SM v ČR sa uskutočnia vďaka finančnej podpore MK ČR, Magistrátu hl. m. Prahy a MŠMT v ČR, ktorú udelili projektom DOMUS SM v ČR.

TÚŽBA ŠKOLÁKOV

Sníval sa mi strašný sen,
že zlý bacil prišiel sem.
Najprv sme sa tešili,
že nám školu zrušili.

Mohli sme sa doma hrať,
ba aj dlhšie vyspávať.
Rodičia však starosť mali,
k babičkám nás nepúšťali.

Stíchli mestá, ulice,
ihriská aj lavice.
Pre nás je to veľká skúška,
keď musíme nosiť rúška.

No aj keď sme ešte malí,
rodičia nám vysvetlili,
že hygiena, umýť ruky,
môže spraviť až zázraky.

Poslúchame aj my, malí,
by nákaze sme zabránili.
Vedomosti chceme zas,
ešte nie je prázdnin čas.

Chceme už ísť do školy,
veď učenie nebolí.
Čoskoro sa všetko vráti,
čakajú nás kamaráti.

Anna Sláviková

Slovo redaktora

Pražské povstanie a 75 rokov od konca svetovej vojny

Obavy, že len koronavírus upútava pozornosť, ma vedú k napísaniu týchto riadkov. V minulých mesiacoch sa mnohí z nás ako seniori ocitli v akomsi uzavretom priestore. Nebudem pripomínať odporúčania, zvýhodnenia atď. Spomeniem len jedno. Rôzne múzeá, Pamäť národa, Ústav totalitných režimů vyzývajú pamätníkov k rozhovorom, písaniu spomienok atď. Áno, majú pravdu, povedala som si, nuž aj ja to skúsím aspoň v tomto úvodníku.

Rodičia mojej matky žili v Prahe-Kobylisích. Pamätali si výstrely z kobyliskej strelnice, kde sa konali hromadné popravy. Zažili nálety, ukrývanie sa v pivniciach, nedostatok jedla. Môj starý otecko sa zúčastnil Pražského povstania. Spoločne s partizánmi z Brdských lesov staval barikády neďaleko rozhlasu, kam si „odskočil“ zo svojho ŘEMPA v Pařížskej ulici. Barikádu postavili, ale nemali zbrane. Objavili sa akýsi vojaci, zrejme Rusi a dali im pancierové pásty. Ako spomínal starý otec, ešte ich aj poučili ako s nimi zaobchádzať. Deduško ich nikdy nenazval po mene, zomrel v roku 1984 a dobre vedel, o kom a o čom sa nesmie hovoriť. Zrejme sa domnieval, že to boli Vlasovci. 9. júna prešiel cez Kobylisy 1. ukrajinský front dnes často spomínaného maršala Koneva. V dome u mojich prarodičov našli ubytovanie dve ruské dievčence a jeden ruský vojak. Mamička spomínala, že jedna dievčina sa volala Ljubov a vojak Miša. Mišu máme aj na fotke. Štýlovo, v uniforme a pod brezou za domom u prarodičov. Po dvoch dňoch oddychu ich odvelili späť k útvaru. Môj otecko pochádza z Košíc a prišiel do Čiech ako vojak 1. čs. armádneho zboru spoločne so IV. ukrajinským frontom. V májových dňoch sa zúčastnil oslobodenia Jeseníka, Šumperku, Bruntálu. Často spomínal na tieto krásne mestá, vrátane sliezskeho Krnova. Vždy keď do týchto miest prídem, cítim sa tam skoro ako doma. Bezpečne a obklopená krásnou krajinou. Ako rada by som dnes doplnila ďalšie podrobnosti od oboch, ale žiaľ to už nie je možné.

Helena Nosková, apríl 2020

Ilustrácia Zuzana Štancelová

OBSAH

Voda a počty	2
<i>Pavel Paľko</i>	
Najväčšia turistická akcia na Slovensku	3
<i>Eva Zajíčková</i>	
Architekti Balán a Grossman – zabudnutí alebo zapomenutí? ..	6
<i>Matúš Dulla</i>	
Preklad Strateného raja od Johna Milтона v slovenčine	10
<i>Igor Otčenáš</i>	
Storočnica slovenskej národnej scény	12
<i>Mirjana Šišoláková</i>	
Osud bol k nemu krutý – Jubileum výtvarníka Ladislava Treskoňa	14
<i>Peter Cabadaj</i>	
Miesto oddychu a miesto prenikania do iných svetov	16
<i>Jarmila Wankeová</i>	
Modré z neba (mohušké vitráže Marca Chagalla)	18
<i>Miro Pógran</i>	
Odišiel Viliam Mruškovič	20
<i>Iva Poláková</i>	
Myšlienky z karantény aneb Desatero s virem	22
<i>Tomáš Randák</i>	
Z histórie a krás Jasova	24
<i>Ivo Mráz</i>	
Prežívam nebo na zemi	26
<i>Anna Sláviková</i>	
Beata Hlavenková: Sně	28
<i>Zuzana Štancelová</i>	
Medzi Slovákmi	31
<i>Vladimír Dubeň</i>	
Študentské listy	32

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou • Sídlo redakcie: Vocolova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 5/2020 pripravili: šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia Ing. Eva Zajíčková, CSc., tel.: 272 911 893, Mgr. Zuzana Štancelová, tel.: 607 237 093, Ingrid Kozlerová • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič, Toňa Revajová • e-mail: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz, anazuz.s@volny.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Slovensko-česká spoločnosť, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR • DTP: studio Franklin • Tlač: tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 5. 5. 2020 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY - Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213-0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 € • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a čísle účtu 43-4323110237/0100 • Nevýžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS SM v ČR, SČS a KSK • Obálka: Pohľad do údolia Vlkořínca. Foto Jiří Nosek.

Zámek Červená Lhota

Ale jak je to dnes s pitnou vodou? Podle Světové zdravotnické organizace má 10 % obyvatel planety zdroj pitné vody dále než 30 minut chůze od místa, kde bydlí a 2 miliardy lidí pijí fekálně kontaminovanou vodu, jenž je v 80 % příčinou jejich onemocnění. Od dob zemědělské revoluce, asi 10 000 let před naším letopočtem, kdy člověk vyrobil více než potřeboval k přežití, pracuje na tom, aby si užil, ne aby jen přežil. Při sledování tohoto cíle nehledí moc na prostředí, ve kterém žije, tedy i na vodu. Starší generace pamatuje dobu, kdy se na vesnicích chodilo ke studni, do které se na rumpálu spouštělo vědro pro pitnou vodu. Studnu ale neměl každý. Dnes má v ČR 94,2 % lidí již vodu z vodovodu. V domácnosti spotřebujeme v průměru asi 100 až 120 litrů pitné vody na hlavu denně. Naši předci a možná i generace po nás se budou divit našemu luxusu – splachovat exkrementy pitnou vodou. Na WC proteče denně asi 25 % naší spotřeby pitné vody. Starší nádobka má 10 litrů. V koupelně proteče asi 37 % denní spotřeby, ale nejčastěji nabízené vany mají obsah 200 litrů. To jsou údaje, které si ani neuvědomujeme. V pražských domácnostech byla spotřeba pitné vody v loňském roce 41 600 litrů na obyvatele! Zdá se ale, že spotřeba vody mírně klesá. Jedním z faktorů je její cena. Za kubík vody (1000 l) zaplatíme dnes 90–100 Kč.

Nejen z vody ale živ je člověk. Za zamýšlení stojí i objem vody potřebný k produkci potravin. Podle zprávy UNESCO k výrobě tuny obilí je potřeba 1 500 až 2 000 kubíků vody, tedy na kilogram obilí, z kterého je asi 70 dkg mouky, je to 1 500–2 000 litrů vody. Je to v různých krajinách různé. UNESCO přitom dělí vodu na zelenou – to jsou deště, modrou – povrchové a podzemní vody a šedou – to je voda potřebná k „očistění vody“, jenž byla užita při výrobě oné tuny. Daleko náročnější na vodu je vý-

Voda a počty

V První knize Mojžíšově se dočteme, že když Hospodin viděl „an se rozmnožuje zlost lidská“, litoval, že učinil člověka a rozhodl se, že uvede „potopu vod na zemi“. Potopa trvala 150 dní. Z pohledu nevěřících není zřejmé, co Noe se svou ženou, třemi syny a jejich manželkami, nehledě na zvířata, jenž odmítají pít slanou vodu, vlastně celou dobu pili. Asi nabírali z vody, která je obklopovala. Musela to být voda pitná, jinak bychom tu nebyli...

Stropnický vodopád z Terčina údolí

Polední vodopád na Černém potoce

roba tuny masa. Ta je u hovězího masa desetkrát vyšší, 15 400 kubíků na tunu! Tedy více než patnáct tisíc litrů vody na kilo hovězího. Možná nevíme, že spotřeba masa v období 1980–2004 stoupla celosvětově téměř dvojnásobně a v příštích 25 letech se předpokládá, že stoupne o dalších 50 %.

V rostlinné výrobě však v našich českých podmínkách bereme vodu z nebe, tedy zelenou. V živočišné je to však voda pitná, tedy upravovaná, spojená s náklady. V cisternách ji vozíme i na pastviny. Po přečtení výše uvedených makročísel nás napadne, kolik litrů asi vypije denně vůl, kráva či býk. Málokdo z nás to odhadne. Je to asi 60 litrů. I zvířata, jako my lidé, pijí vodu v různém objemu. Skot tedy vypije za 5 let při váze 500 kg, kdy jde na porážku, asi 110 000 litrů pitné vody. Masa z jednoho kusu je asi 50–60 %. Stejně když jíme masné výrobky, často nevíme, co všechno vlastně ze zvířete jíme...

Napadlo mne, jaká by byla cena masa, kdyby volové, krávy a býci pili stejnou, ale balenou vodu, jejíž cena za litr je 13–16 Kč, když cena kohoutkové vody je 10 haléřů. Naštěstí od nás ji nepijí. Určitě, stejně jako my, by také nevěděli, co se zbývajícími plasty. Ale již dnes jsou ve světě lidé prodávající dobrý vzduch. To víme z médií...

Text byl napsán k zamýšlení.

Pavel Pafko

(Prof. MUDr. DrSc. pozn. redakce)

Foto: Jiří Nosek

Najväčšia turistická akcia na Slovensku

Predstavte si dedinu, kde sa na jeden deň v roku zvýši počet osôb na viac ako trojnásobok. V tomto roku to bolo 18. januára v Cigli, kde sa 45. ročníka Pochodu vďaka SNP zúčastnilo 2 799 registrovaných účastníkov. Bol to opäť rekordný počet.

Najväčšia turistická akcia na Slovensku sa už po 45-krát konala v Cigli. Tradičným termínom Pochodu vďaka SNP býva každoročne sobota po 13. januári. V tento deň v roku 1945 gestapo za pomoc partizánskeho oddielu, ktorý operoval nad dedinou v pohorí Vtáčnik, odvieďlo všetkých chlapov z dediny do Prievidze, kde boli vypočúvaní a kruto mučení, niektorí až k smrti. Cigel bol dvakrát bombardovaný – prvýkrát Nemcami pri potlačovaní povstania, druhýkrát Rusmi pri oslobodzovaní od fašistov, čo prinieslo ďalšie obete. Na pamätníku, ktorý SNP pripomína, je 22 mien obetí.

Akcia, ktorá pretrvala 45 rokov, vznikla ako výlet cigelských futbalistov a ich fanúšičiek k bunkrom v horách nad dedinou, ktoré už odvtedy podľahli zubu času. Na ťažkých zjazdových lyžiach, bežky ešte v tom čase do Cigľa nedorazili, ale o to bol výstup náročnejší.

A čas mení i trasy pochodu, zimy bez snehu už nie sú také zriedkavé, pripravujú sa i trasy pre peších. Tento ročník počítal so štyrmi pre peších a dvomi pre lyžiarov. Náročnejším a zdanejším turistom je určená trasa s dĺžkou 20 km, ktorá začína v nadmorskej výške 465 m a jej cieľ je na Bielej skale vo výške 1 135 m, na 10 km stúpania je prevýšenie 670 m. Pre rodičov s deťmi je pripravená 6km trasa na Jančkovu skalu, kde ich na 3 km stúpania čaká prevýšenie „len“ 420 m.

To si vyžaduje prestávku, ktorá je asi po dvoch tretinách trasy pred najprudším stúpaním pripravená pri poľovníckej murovanej chate. Podáva sa teplý čaj a hreje ohnisko, kde si mnohí opekajú slaninu alebo špekáčky. K tomu hrá ľudová hudba, a tak sa nielen spieva, ale i tančujú. Pevná masívna turistická obuv a svažité terén nie sú na prekážku. Podobné občerstvenie je aj na Bielej skale, pri drevenej chate. Po návrate z trasy sa podáva guláš, účastníci dostanú pamätný list a odznak pochodu. A znovu je veselo, hudba sa premiestni do kultúrneho domu, a komu guláš nestačil, na stoloch je niečo na zahryznutie.

O bezpečnosť a zdravotnícku pomoc sa na trase stará profesionálna horská služba. Organizátori, rozmiestnení po celej trase, nesmú opustiť svoje miesto dovtedy, pokiaľ im od prezentácie neohlásia, že svoje registračné číslo vrátil aj posledný účastník. Moja sestra vo svojich študentských rokoch absolvovala pochod na ťažkých lyžiach, trvalo

jej to dlho, organizátorom už bolo zima, bola na trase posledná, a tak jej ponúkli, že ju dole zvezú. „Nevzdám sa, ani partizáni sa nevzdávali!“ odpovedala.

Registrácia začína ráno o siedmej a spravidla účastníci hneď vyrážajú na trasu. Koniec registrácie je o pol desiatej, keď začína slávnostné otvorenie a kladenie vencov k pamätníku. A slávy tu býva hodne, pochod sa už dlho koná pod záštitou predsedu vlády SR, ktorý sa pravidelne pochodu zúčastňuje. K jeho účasti patrí čestná stráž a vojenská hudba, čo býva potešením pre oči žien. Zastúpené bývajú aj veľvyslanectvá krajín, ktorých občania v SNP bojovali.

Tento rok sa ukázalo, že otázka „bude sneh?“ môže dopadnúť aj horšie. Nielenže sneh nebol, ale navyše bola hustá hmla. To, čo je na vrchole trasy odmenou – nádherný výhľad na Hornonitriansku kotlinu a na druhej strane na Kremnické vrchy – bol len pohľad na hmlu, ktorá sedela pod nami. Ale jednu výhodu to malo, pri ceste človek vidí len kúsok pred seba, a stráca sa tak prudké stúpanie, ktoré nás ešte čaká, trasa sa hneď zdá byť rovnejšia.

A ako tento ročník vnímali tí, ktorí sa o jeho prípravu starali alebo sa ho zúčastnili? O odpoveď som požiadala starostu obce Štefana Mjartana.

Je krátko po začiatku, ako ste zatiaľ spokojní?

Návštevnosť každoročne stúpa, aj tento rok očakávame rekordný počet účastníkov. Som veľmi rád, že ľudia si aj takýmto spôsobom pripomínajú udalosti z 13. januára 1945.

Vyskytli sa nejaké problémy?

Mrzí ma, že snehu máme veľmi málo a len nad dedinou. Na Bielej skale je 25 cm, v obci sneh nemáme. Včera, pri poslednej kontrole, sme museli odkloniť trasu v časti na murovanú chatu, pôvodná trasa je veľmi zľadovatená a aby sme sa vyhli úrazom, museli sme uzatvoriť pôvodnú trasu a označovať novú.

Lyžiarsky vlek je v prevádzke?

Máme umelý sneh a keď začalo aspoň trochu mrznúť, mohli sme zasnežovať a lyžujeme. Začali sme detským vlekom a večerným lyžovaním, cez víkend sa lyžuje celý deň, ale všetko záleží na teplotách.

Doprava z Prievidze je kyvadlová a bezplatná, ale aj tak mnoho účastníkov prichádza autom, organizáciu do-

pravy v dedine majú na starosti miestni hasiči. Hlavná cesta musí zostať voľná pre autobusy, prípadnú potrebu záchranárov, dopravu oficiálnych hostí. Po vyriešení otázky, kde zaparkovať, nás čaká vystáť si rad pri prezentácii. Ale nevadí, postupuje to rýchlo a koncentrácia počtu osôb sa ešte nerieši, o koronavírus sa ešte nehovorí ani v Číne. A Cigelčania spravidla na trasy chodia bez registrácie, čo síce znižuje počet účastníkov, ale súčasne skracuje onen dlhý rad.

Ako vidia prezentáciu tí, ktorí sedia na druhej strane stola? Sú to samé dámy a slečny, a ako to už býva, šéfuje im muž. Odpovedá Milan Lomnický.

Vy máte v danom momente asi najlepšie prehľad, aký je počet účastníkov?

Nevýhodou tohto roku je, že zase máme len pešie trasy. Ale aj tak predpokladáme 2 700 účastníkov, čo by bol rekordný počet. (Odhad bol skromný, bolo ich o 100 viac, pozn. autorky). Pri prezentácii máme 18 osôb, zapíšu sa mená a pre prípadnú potrebu poistenia základné údaje, vydajú sa štartovné číslo a bulletin, kde sú podrobnejšie údaje o trasách a kontakty na organizátorov.

O pol desiatej je hotovo, čo robíte potom?

Prví účastníci sa začínajú vraciat tak do hodiny od ukončenia registrácie. Niektorí sa vrátia aj skôr, ale to sú len sviatoční turisti, ktorí si urobili prechádzku. Pri vrátení štartovného čísla odovzdávame účastnícky list a odznak, ktorý je pre každý ročník pochodu farebne odlišný, samozrejme dáme lístok na guláš. Oficiálne končíme o tretej, ale čakáme aj na toho posledného účastníka. (Môžem potvrdiť, pred piatimi rokmi som sama pretiahla o dve hodiny a vedúci sa prišiel na mňa osobne pozrieť. Ale ospravedlňujú ma mnohé príjemné stretnutia hlavne pri murovanej chate, dlhé kochanie sa výhľadmi z vrcholu trasy a to, že na trasu sme sa vydali až po kladení vencov, pozn. autorky).

Guláš sme už spomenuli viackrát, nielen preto sa chceme pozrieť na jeho prípravu. Veď variť pre viac ako 3 000 ľudí (okrem registrovaných účastníkov sú tu ešte organizátori, zdravotnícka služba, hostia, vojenská hudba, účinkujúci) by bolo náročné i pre profesionálnych kuchárov. A tí tu nie sú. Prvé prekvapenie – pri varení guláša sú sami muži, ešte aj hrnce umýva chlap ako hora. Šéfuje im Pavol Michalovič a to so stálym úsmevom.

Koľko guláša pripravujete?

Varíme 14 kotlov, každý má 50 l, takže to je 700 litrov. Ako sa zvyšuje počet účastníkov, varíme stále viac kotlov. (Inak ako na kotly sa tu nepočíta, pozn. autorky).

Náš časopis vychádza v Česku, je rozdiel medzi českým a slovenským gulášom zásadný?

Ja neviem, český guláš som ešte nejedol, na vojne som bol na Slovensku. Podstatou slovenského guláša

Slávnostné otvorenie pochodu

Priniesli obeť najvyššiu

Vidmo, foto Anna Klestincová

Takto očistili 800 kg zemiakov. Vpravo predseda SZPB Milan Weiss

Miestnosť, kde sa varil guláš, bola plná pary. Vľavo Pavol Michalovič

ša je mäso a zemiaky, potom cibuľa, korenie, paprika, rasca (kmín, pozn. autorky), na konci majoránka. Je to hlavné jedlo, ale má blízko k veľmi hustej polievke, podáva sa s chlebom. Čo sa do guláša dáva, to nie je žiadna tajnosť, kto si čo dá, to tam má, hlavné je mäso a zemiaky. Dnes máme guláš z diviny, hovädzieho aj bravčového mäsa, divina je miestna, z našej hory.

Vo vedľajšej miestnosti pri práci sedia zase dvaja chlapi. Milan Weiss, predseda miestnej organizácie SZPB, dnes zastáva hrdú funkciu čističa zemiakov.

Kolko zemiakov máte očistiť?

Čistili sme už včera, je ich 16 vriec po 50 kg, takže 800 kg. Horšie bolo čistiť cibuľu, tej sme dostali 40 kg a 6 kg cesnaku.

Ty si predseda SZPB, čo pre teba znamená SNP?

Veľa. Strýko mi padol v povstaní, otec bol skoro 3 mesiace mučený na gestape, mal vtedy 17 rokov.

Ale Cigel' nie je len jednofarebný, po posledných voľbách do vyšších územných celkov v novembri 2017 som bola šokovaná tým, že Kotlebovci tu získali 14,6 % hlasov, čo bol aj ich celoslovenský priemer. Dedina, ktorá tak kruto prešla povstaním, kde stále žijú príbuzní obetí, kde sa to tu berie?

To neviem povedať. Ostrý Grúň a Klak boli dediny vypálené a vyvraždené, a tam získali ešte viac hlasov. Zostáva mi len želať si, aby sa v blížiacich parlamentných voľbách tento výsledok neopakoval. (Želanie sa mu splnilo len čiastočne, Kotlebovci sa do parlamentu dostali, získali 7,97 % hlasov, pozn. autorky).

Ako tradične pri kladení vencov účinkuje skupina mužov v krojoch, s rôzne krivými, dlhými drevenými trúbami (odhadujem tak 3 m a viac), folklórna skupina Hájiček z Chrenovca-Brusna. Nikde inde som tieto trúby nevidela, spýtala som sa na to člena skupiny Michala Ondrejoviča, ktorý ich vyrába.

Ako sa volajú tie trúby, do ktorých ste fúkali?

Je to fujara trombita, pastiersky ruch, ale je to ako trúba. Trombita je bezdiernová trúba, melódia sa vytvára len prefukovaním.

A kde sa tu vzala, pre našu oblasť nie je fujara obvyklá?

Prvú trúbu sme dostali z Bratislavy, úplne som ju rozobral a znovu poskladal, podľa tej som sa učil robiť ďalšie.

Ako drevo zakrivujete? A ako vyvrtáte dieru do tak krivého dreva?

Zakrivenie je prírodné, hľadáme vhodné dlhé, hrubé, zakrivené konáre, dobré je tvrdé drevo, javor je najlepší, lipa je mäkkšia, ale lepšie sa s ňou robí. Otvor sa nevrtá. Najskôr konár opracujeme z vonkajšej strany, potom sa po dĺžke rozpíli a všetko sa pekne vydlabe na hrúbku asi 4 mm. Naspäť sa to zglejí a obtočí sa čerešňovou kôrou alebo konopami, podľa toho, čo mám.

Ako dlho trvá naučiť sa hrať na takýto nástroj?

Ako komu, muzikant, ktorý je trubkár, ten hrá hneď. Ja som sa učil asi mesiac, pokým sa to už dalo nazvať hudbou.

Vychovávate si svojho nástupcu?

Ale áno, môj syn sa už začal učiť, zatiaľ vyrobil jednu trombitu.

Okolo pol jedenástej som oslovila dve dámy, ktoré už sedeli pri stole s gulášom. Že by sa už vrátili z trasy? Spýtala som sa Anny Klestnicovej z Prievidze.

Kedy ste vyštartovali na trasu?

Vyrazili sme hneď o siedmej, bola ešte tma, k tomu hmľa. Podobne to bolo aj na Bielej skale, nemali sme žiadny výhľad, až keď sme schádzali dole bolo už svetlo.

Vidím, že ste zdatné turistky. Máte nejaký zaujímavý zážitok z turistiky?

Asi najzaujímavejšie bolo vidmo.

Čo to je? Dnes je to pre mňa už druhé slovo, ktoré som doteraz nepoznala.

Vidmo som videla na Klaku. Vytvára sa vtedy, keď je dole inverzia, hmľa a nad tým jasná obloha. Vzniká na prelome medzi oblakmi a jasnou oblohou, farebné je ako dúha, ale má tvar kolieska, vyzerá ako anjelská gloriola. (Nie je to teda kruh okolo slnka, pozn. autorky).

Futbalisti stáli pri zrode tradície pochodu, preto futbalom aj skončíme. Cigel' hral celkom úspešne 5. slovenskú ligu, v posledných rokoch hral prevažne o postup z krajskej do vyššej súťaže. Napriek tomu dobrovoľne požiadal o zostup do okresnej súťaže (7. liga slovenskej súťaže), kde v tomto ročníku hrá v 1. triede. Príčinou neboli peniaze, ale to, že v mužstve hralo niekoľko hráčov, ktorí nie sú z Cigľa. A dedina sa o futbal stará, v prípravke trénujú už malé deti, je tu úspešné družstvo žiakov. A práve títo by mali pokračovať do družstva dospelých, dedinu by mali reprezentovať Cigelčania. O takto silnom lokálnom patriotizme vo futbale som tiež počula prvý raz.

Text a foto: Eva Zajíčková

Architekti Balán a Grossman – zabudnutí alebo zapomenutí?

V roku 1947 vyšla v Prahe kniha *Akustika ve stavitelství* od Jiřího Grossmanna. Vedel tu vtedy niekto o koho ide? O desať rokov neskôr jej autora už len pripomenul skromný nekrológ v časopise *Československý architekt* podpísaný skratkou a.b. Kto bol Jiří Grossmann a kto sa skrýval za skratkou a.b.?

Alois Balán

Jiří Grossmann

Cesty týchto dvoch mužov sa osudovo spojili v roku 1909 na c. k. pražskej technike, kde Jiří Grossmann (1892 – 1957) a za skratkou a.b. skrytý Alois Balán (1891 – 1969) študovali spoločne odbor pozemné stavitelstvo. Balán bol Moravák. Narodil sa 2. februára 1891 vo Valašskom Meziříčí. Jeho otec tu pôsobil ako profesor na Odbornej drevárskej škole. Bol absolventom tej istej viedenskej priemyslovky, ktorú absolvoval aj Dušan Jurkovič. Jurkovičove stavby na Radhošti, vo Vsetíne a v Luhačovicích očarili aj mladého Aloisa. Ich autora si predstavoval ako „*cosi mezi básníkem a lidovým kouzelníkem, který přímo z půdy dovede vyčarovat půvabné stavby*“.

Jiří Grossman sa narodil v Prahe 4. apríla 1892. Racionálny inžiniersky svetozázor uňho formoval jeho otec. Bol takisto architektom a pôsobil ako vrchný inžinier Buštěhradských dráh.

Druhé stretnutie

Prvá svetová vojna ich osudy rozdelila. Balánovi sa školu podarilo ukončiť už na začiatku vojny, Grossmannovi až po jej skončení v decembri roku 1918. Ale obaja sa znovu stretli v Bratislave v roku 1922 ako zamestnanci stavebného oddelenia na železnič-

nom riaditeľstve. Tu sa začala ich slovenská odysea a ich prvým spoločným dielom bola vlastná dvojvila na ulici Boženy Němcovej z roku 1923. Má trochu romantický ráz a jej expresívne fasádne dekorácie zodpovedajú vtedajšiemu „národnému“ slohu.

Balán na Slovensko prišiel skôr, hneď po prevrate. Mal vtedy už za sebou projekt historicky prvej budovy YMCA na európskom kontinente. Postavili ju v Bratislave, kúsok poniže železničnej stanice v roku 1923. Bola to podľa architekta „*reminiscence na cihelné stavby americké*“.

Čistě náš československý sloh

Dekoratívny rondokubizmus, ktorý vidieť na dvojvile našich architektov, prenikol aj do celej série bytových domov nielen v Bratislave, ale aj v Trnave, Trenčíne alebo Rožňave. Architekti vtedy mali úprimnú predstavu, že nová republika potrebuje svoj sloh, ktorý sľubuje, ako napísal Balán „*býti čistě naším československým a schopným vývoje*“. Antonín Hořejš, kritik, ktorý ich dielo obdivoval, o tomto slohu neskôr síce pohrdlivo napísal, že to bola len „*hýřivá farebná experimentácia*“ a „*dekorativní artizmus*“. Ale dnes sme voči tomuto úsiliu o „národný československý sloh“ oveľa zhovievavejší.

Psací stroj

Naša dvojica už od počiatku svojho pôsobenia vystupovala neobyčajne aktívne aj v spoločenskom živote bratislavskej architektonickej obce. Patrili k publikačne najproduktívnejším architektom a zápas o modernú architektúru sa odohrával nielen v ich dielach, ale aj v ich časopiseckých alebo novinových textoch a v profesionálnej angažovanosti. Balán napríklad v roku 1920 inicioval vznik združenia bratislavských architektov v rámci Spolku česko-slovenských inžinierov a architektov (SIA), obaja pôsobili v Umeleckej besede slovenskej, Grossmann bol členom Sväzu československých civilných inžinierov a neskôr Inžinierskej komory. Písali do pražského *Časopisu československých architektů* (*Architekt SIA*), kde bol Grossmann členom redakčnej rady, do *Slovenského*

Vlastná dvojvila v Bratislave, kde mali Balán a Grossmann aj svoj spoločný ateliér

Mobutná budova Železničného riaditeľstva v Bratislave

stavitela alebo *Slovenského denníka*. Balán už v roku 1922 začal pôsobiť ako profesor stavebného oddelenia Štátnej priemyselnej školy v Bratislave.

Obom nechýbalo literárne nadanie a Balánov článok *Psačí stroj* z roku 1925 patrí k tomu literárne najlepšiemu, čo sa vtedy o architektúre u nás napísalo. Vtipne tu hovorí o architektovi, u ktorého si bankár objednáva projekt a požaduje, aby mal dekoratívny a historický vzhľad. Architekt mu však vysvetľuje, že moderná doba si vyžaduje aj modernú architektúru a konštatuje, že keď teda má byť interiér v duchu historických slohov „pak bude nutno, abych navrhl do vaší kanceláre také psací stroj v německé renesanci“.

K moderne

V roku 1925 Európu fascinovala moderná architektúra, ako ju na parížskej výstave dekoratívnych umení predviedol Le Corbusier v pavilóne *L'Esprit Nouveau* alebo Konstantin Melnikov v pavilóne ZSSR. Obaja naši architekti samozrejme Paríž navštívili – Balán v auguste 1925 a Grossmann o mesiac neskôr. Utvrdilo sa tu ich smerovanie k funkcionalizmu a hneď sa aj odrazilo v zmenách víťazného projektu pavilónu Umeleckej besedy slovenskej z roku 1924. Na realizovanej stavbe už môžete vidieť výstavnú halu, ktorá svojimi svetlými zámerne pripomína skôr priemyselný objekt ako pompézu umeleckú galériu minulosti.

Aj z priečelia ich ďalšieho víťazného projektu na budovu učňovských škôl (1925 – 1938) sa vytratili ozdobné pilastre a zostali na nej len priemyselne vyzerajúce okná. Obzvlášť to zodpovedalo duchu slávnej modernej súčasť týchto škôl – škole umeleckých remesiel, ktorá bola v slovenskej moderne tým, čím bola škola Bauhaus v modernej nemeckej.

Neskoršie Grossmannovo smerovanie k výskumu stavebnej akustiky ovplyvnila jedna ich nenápadná budova, a to bratislavský rozhlas zvaný pôvodne *Radiojournal*. Naša dvojica ho projektovala v roku 1928 ako prvú špecializovanú rozhlasovú budovu v Československu s najmodernejšie vybavenými štúdiami a vysielačom.

Jaroňova funkcionalistická vila

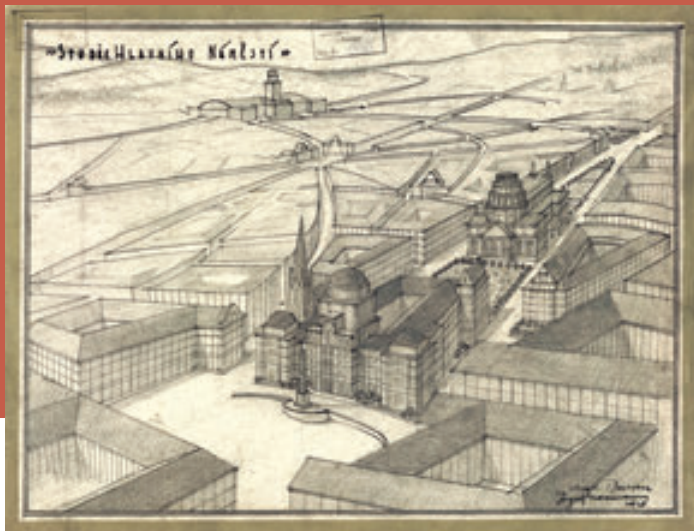
Funkcionalisticky a súčasne formovo mimoriadne efektívny bol aj rodinný dom, ktorý navrhol Alois Balán pre riaditeľa tlačiarne a vydavateľstva Slovenská grafia Karla Jaroňa. Dom už dnes neexistuje, bol príliš odvážny. Ale práve preto ho významný taliansky architekt Alberto Sartoris zaradil do svojej knihy o najlepšej európskej architektúre tých čias. Le Corbusier, ktorý do knihy napísal úvod, mu odporučil, aby túto knihu nazval *Funkcionalistická architektúra* a funkcionalizmus bol vtedy prúdom, kam jednoznačne patrili aj diela Balána a Grossmanna.

Urbanistické snívanie

Skupina českých architektov pôsobiaca v hlavnom meste Slovenska v počiatočoch ČSR mala odvážny sen, ktorý vyjadril Balán slovami: „budoucí velká Bratislava a bývalý předpřevrátový Pressburg jsou dvě města úplně rozdílná...“ Naša dvojica vykonala aj veľa drobnej práce pre to, aby sa tento sen aspoň sčasti naplnil. Sám Alois Balán bol napríklad spoluniciátorom založenia ur-

Bratislavská YMCA (A. Balán, 1923)

Skica nového centra Bratislavy pred Blumentálskym kostolom

banistickej regulačnej komisie mesta, hoci tá sa podľa jeho slov skladala „z členov pracujúcich bez akejkoľvek odmeny a len z čistej lásky k veci“. Obaja od samého príchodu do mesta venovali pozornosť tomu, ako architektonicky stvárniť nové centrum tej „budúcej veľkej Bratislavy“ a vypracovávali perspektívne vyobrazenia jej námestia a ulíc. Vo veľkej súťaži na Generálny plán Bratislavy v roku 1929 získali druhú najvyššiu cenu, ale nevynechávali ani odbornú osvetu a zanietene prednášali napríklad *O stavebnom pláne mesta Bratislavy* (1920), *O regulácii Bratislavy* (1925) alebo *O ideových predpokladoch výstavby mesta Bratislavy* (1926).

Posledné dielo

Záverečným spoločným architektonickým dielom našej dvojice bola dodnes neprehliadnuteľná stavba v centre Bratislavy, ktorá sa stala aj národnou kultúrnou pamiatkou. Je to budova na Bezručovej ulici, určená pôvodne pre Okresnú sociálnu poisťovňu. Po vojne v nej dlho bola nemocnica s pôrodnicou, v ktorej sa narodila veľká časť dnešných Bratislavčanov. Postavili ju v dvoch etapách, pričom na tú druhú už autorsky dozeral iba Balán – dokončili ju totiž až počas vojny v roku 1940, keď už Grossmann Slovensko opustil. Viackrídlový komplex je veľkoryso tvarovaný na pôdoryse v tvare písmena H. Pred vstupom tak vznikol malý parčík a najexponovanejšie nárožie stojí na stĺpoch celkom tak, ako to hlásal Le Corbusier. Ústredná hala nadviazala vo svojej veľkorysosti nielen na podobné bratislavské haly od architekta J. Tvarožka v Mestskej sporiteľni alebo od F. Wimmera a A. Szönyiho v Central pasáži, ale aj na vtedajšie pražské pasáže.

V tieni doby

Generácia architektov, ktorá pôsobila v entuziazmom naplnenom medzivojnovom období, sa neskôr ťažko vyrovnávala s povojnovými časmi. Na príčine bola ťaživosť tých rokov a s ňou spojená strata ideálov z mladosti. Stopy činnosti týchto zreých architektov sa potom často strácajú v záplave nerealizovaných projektov alebo sú skryté v kompromisných urbanistických rozhodnutiach.

Jiří Grossmann odišiel do Prahy už v máji roku 1939. Poza die jeho odchodu nie je známe, súvisel zrejme s úmrtím jeho manželky Alžbety. Jeho druhou manželkou sa potom stala Marie Benešová. Z architektonického pôsobenia sa však stiahol a svoje bohaté skúsenosti z oblasti stavebnej akustiky zhrnul do knižky, ktorú vydal v roku 1947. Vo svojom rodnom meste potom o desať rokov zomrel.

Vila Jaroň (A. Balán 1930)

Alois Balán sa ťažko lúčil so Slovenskom. Dozeral na dokončenie okresnej sociálnej poisťovne a mal ešte na stole pár projektov, napríklad regulačný plán Púchova. Jeho dcéra Eva začala dokonca v roku 1940 študovať architektúru na novozałożenej slovenskej technike. Podarilo sa jej však dokončiť len prvý ročník štúdia, pretože aj Balánovci nakoniec podľahli tlaku slovenských štátnych orgánov a odsťahovali sa do protektorátu, do Valašského Meziříčí. Architekt Balán potom po vojne pracoval až do roku 1966 na mestskom národnom výbore vo Valašskom Meziříčí a na stavebnom oddelení národného podniku Svit v Zlíne. Bol to on, kto pod skratkou a. b. napísal

Výstavná sieň Umeleckej besedy slovenskej (1924 – 1927)

Učňovské školy v Bratislave, dnes Slovenská technická univerzita

Prvá etapa Učňovských škôl

Okresná sociálna poisťovňa, Bratislava 1940

v roku 1957 spomínaný nekrológ za svojím dávnyim druhom Grossmannom.

Spomínanie a zabudnutie

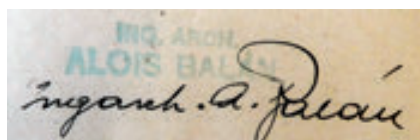
Hoci obaja architekti prežili po vojne približne rovnako dlhú druhú periódu svojho tvorivého života vo svojich rodných mestách, nezapísali sa už tak výrazne do ich architektonického obrazu. Zato do dejín modernej slovenskej architektúry sa zapísali nezmazateľne. O ich práci na Slovensku toho vieme pomerne veľa, veď o prvých desiatich rokoch ich tvorby napísal knižku Antonín Hořejš už v roku 1932, neskôr to bol Štefan Šlachta, kto neúnavne pripomínal český podiel na medzivojnovnej slovenskej architektúre a naposledy najpodrobnejšie o nich písala Soňa Ščepánová v obsiahlej kapitole novej knihy o českých architek-

toch na Slovensku z roku 2019 pod názvom *Výchova architektúrou: Alois Balán a Jiří Grossmann*.

To, že sa títo dvaja tvorcovia rozhodli spojiť svoje najplodnejšie roky so Slovenskom a to, že sa do svojich rodísk vrátili až na sklonku svojej tvorivej dráhy spôsobilo, že boli asi viac *zapomenutí* ako *zabudnutí*.

Matúš Dulla,

Autori a zdroje ilustrácií: SNA, S. Ščepánová, M. Dulla, J. Hofer a PÚ SR

Balánov podpis a pečiatka)

Preklad Strateného raja od *Johna Miltona* v slovenčine

Po vyše trisťdesiatich rokoch od svojho prvého vydania v Anglicku vychádza v levočskom vydavateľstve

Modrý Peter z pera popredného slovenského anglistu a prekladateľa Mariána Andričíka slovenský preklad klasického diela svetovej literatúry z obdobia anglickej reštaurácie Stratený raj (Paradise Lost) od básnika

Johna Miltona (1608 – 1674), ktorého Britská encyklopédia označuje za „posledného veľkého básnika anglickej renesancie“. (Prvé vydanie tohto diela vyšlo v auguste 1667 s dodatkom Báseň napísaná v desiatich knihách.)

Po prvý raz sa tak v slovenčine objavuje dielo, ktoré patrí vedľa Danteho Božskej komédie či Goetheho Fausta k základným dielam svetovej umeleckej spisby, usilujúcim sa o zachytenie alegorického obrazu celistvosti sveta a zobrazenie veľkoleposti cesty ľudstva za poznaním a spásou. V kontexte anglickej histórie sa tomuto Miltonovmu dielu prisudzuje takmer rovnaký vplyv, aký mali na anglické myslenie a jazyk Shakespearove drámy alebo takzvaná Biblia kráľa Jakuba, čiže anglický preklad kresťanskej biblie, vyhotovený v roku 1611 na zákazku kráľa Jakuba VI. (neskôr po vytvorení personálnej únie Anglicka, Škótska a Írska Jakuba I.).

Andričíkov preklad je prekladom druhej Miltonovej verzie diela z roku 1674, ktorú básnik rozšíril o dve ďalšie knihy, teda na celkový počet dvanásť, čo malo zdôrazniť alúziu diela na Vergíliovu Aeneidu, s ktorou je Miltonov Stratený raj čo do významu a presahu porovnávaný, ako aj niekedy s Homérovou Odyseou. Napokon on sám už ako šestnásťročný sníval o tom, že niekedy napíše v angličtine podobne dokonalé dielo. Tento monumentálny duchovný epos, ovplyvnený puritánskou filozofiou, ktorého hlavným protagonistom je padlý anjel Satan, pokúšajúci Adama s Evou, sa prostredníctvom biblickej tematiky a teologických problémov privráva súčasníkom a reaguje na kľúčové dobové udalosti a tragédie (Cromwellova vláda, veľký mor v Londýne a veľký požiar). Milton bol puritán, ktorý veril v autoritu biblie a nesúhlasil s konaním náboženských inštitúcií, v tomto prípade anglikánskej cirkvi a s jej prepojením s monarchiou. Angažoval sa v dobovom politickom boji písaním radikálnych pamfletov o slobode tlače a podporoval Olivera Cromwella v anglickej občianskej vojne. Pre Cromwella dokonca písal oficiálne do-

kumenty a je pravdepodobné, že bol osobne prítomný na poprave kráľa Karola I. Miltonov vplyv možno pozorovať dokonca aj v histórii americkej revolúcie o nezávislosť, ako aj veľkej francúzskej revolúcie.

Ako všetky veľké diela, podotýka v doslove prekladateľ, Stratený raj je reflexiou svojej doby, v ktorej autor zašifroval mnoho narážok na dramatické roky občianskych vojen, zosadenie kráľa Karola I. a obnovu stuartovskej monarchie. Súčasne je však aj odrazom Miltonovho vlastného, niekedy rozporuplného hľadania náboženskej pravdy v kontexte svojej doby a cirkevno-politických sporov, najmä toho, ako ťažko sa vyrovnával s rozpadom Commonwealthu a príchodom Karola II. v roku 1660, kvôli čomu sa musel už úplne slepý (svoje monumentálne dielo celé nadiktoval) skrývať, ba istý čas strávil aj vo väzení.

Milton v Stratenom raji vyjadruje myšlienku, že vyhnanie Adama a Evy z raja a ich strata Božej milosti je v skutočnosti šťastím, pretože to umožňuje individuálnemu človeku cestou skutočného pokánia nájsť cestu nielen späť k Bohu a k pravej viere, ale aj k sebe samému. Nie náhodou sa vlastne celý obľúk diela klenie od úvodného verša, v ktorom sa objaví slovo „neposlušnosť“ (ktorej dôsledkom je vyhnanie z raja), „*O prvej ľudskej neposlušnosti, keď zakázaný strom a zhubná chuťtých plodov vniesli na svet smrť a strasť...*“ po Adamovo konštatovanie v samom závere, že „*Už viem, že najlepšie je poslúchať láskou a bážňou hľadiť na Boha, vždy kráčať ako pred ním, pri sebelho cítiť, lipnúť na ňom, pretoželje milosrdný k všetkým stvoreniam...*“

Avšak poslanstvo biblickej tematiky u Milтона presahuje dobové vymedzenie a prihovára sa aj nám a našim súčasn-

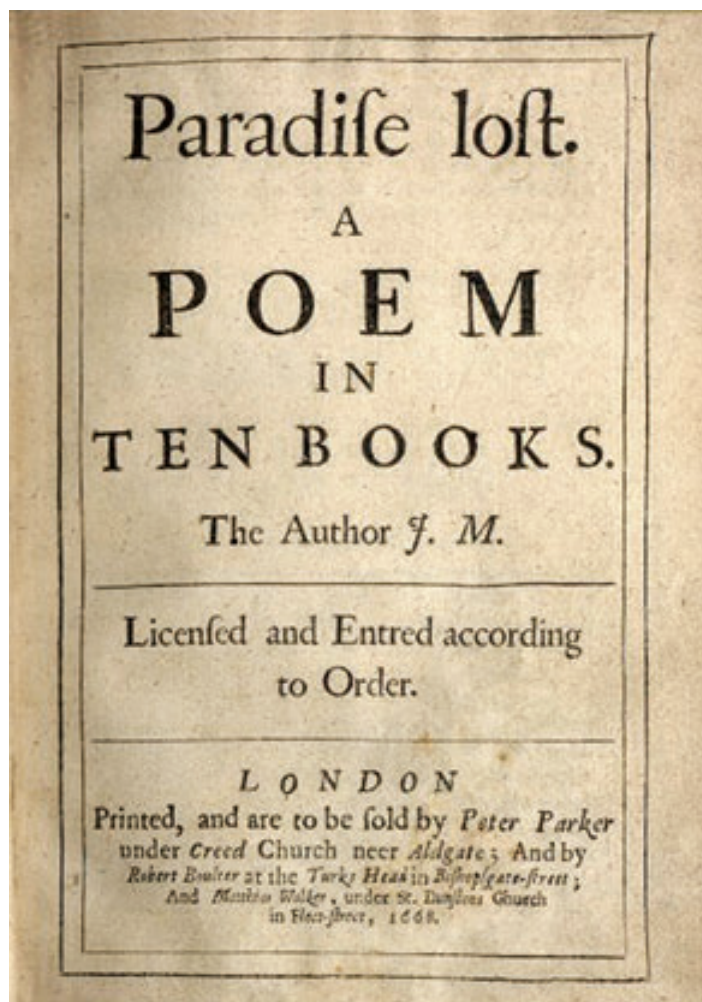

Prekladateľ
Marián
Andričik
Foto: Peter
Procházka

kom s nezmenšenou naliehavosťou. Ani moderný svet nie je imúnny voči krízovým situáciám mravného či ideologického charakteru a my, rovnako ako Miltonovi súčasníci, podstupujeme všetky riziká spojené so spoločenskými a hospodárskymi otrasmami. Aj my si vedome či podvedome kladieme otázky biblických parametrov, čo sa deje s naším svetom, čo v ňom strácame a čo znovu nachádzame, aj my čelíme vlastnej hodnotovej rozkolísanosti a neukotvenosti v rýchle sa meniacom a predovšetkým globalizujúcom sa svete. Stratiť raj v postmodernej spoločnosti pre nás znamená to isté, čo pred takmer štyrmi storočiami pre človeka neskorej renesancie: stratiť istotu usporiadanosti sveta, ktorému rozumieme a súčasne s tým odolávať pokušeniu odcudzenia a dehumanizácie.

Andričikov preklad dokazuje vyspelosť modernej slovenčiny, jej obrazovú tvárnosť a výrazovú pestrosť, schopnú zachytiť atmosféru a myšlienkovú hutnosť diela historicky síce vzdialeného, ale svojím poslanstvom stále aktuálneho a nadčasového. Treba nie bez istej hrdosti podotknúť, že slovenský čitateľ dostáva na rozdiel od českého modernú prekladovú verziu Miltonovho básnického eposu, pretože dve verzie českého prekladu sú viac ako dvesto rokov (Jungmannov z roku 1811) resp. sto rokov (preklad Josefa Juliusa Davida z roku 1911) staré. Prekladom tohto diela rozširujeme svoju slovenskú prekladovú knižnicu o ďalšie zásadné dielo svetovej literatúry. Objemnú knihu s primerane asketickou grafickou úpravou dopĺňajú navyše klasické ilustrácie anglického básnika, rytca a ilustrátora Williama Blakea, ako aj nanajvýš fundovaný a vyčerpujúci prekladateľov doslov, v ktorom popri historickom profile diela rozoberá aj problematiku prekladania tradičného blankversu, v ktorom je Stratený raj napísaný a sémantickej hustoty angličtiny v kontexte slovenských prekladov Shakespearových drám, čo len podčiarkuje edičnú výnimočnosť tejto knihy. Prekladateľ navyše avizuje v tom istom vydavateľstve vydať na budúci rok aj preklad Miltonovho „dvojčata“ Vrátaný raj (spoločne s tzv. closet dramou, čiže dramatickým čítaním neurčeným na verejné inscenovanie Samson bojovník) z roku 1671. Máme sa teda na čo tešiť.

Igor Otčenáš

Storočnica slovenskej národnej scény

Pri príležitosti jubilea sme oslovili niekoľko významných protagonistov Slovenského národného divadla a požiadali ich, aby vyjadrili svoj vzťah k nemu a k svojej profesii a zaželeli niečo do ďalších rokov – divadlu aj sebe.

(Pokračovanie z minulého čísla)

foto: Alena Klenková

Riaditeľ a šéfdirigent Opery SND Rastislav Štúr
Rastislav Štúr sa narodil 26. 11. 1969 v Bratislave. Vyštudoval dirigovanie na JAMU v Brne. V r. 1996 nastúpil do SND ako asistent dirigenta. Zakrátko sa stal dirigentom, neskôr šéfdirigentom. Je stálym hosťujúcim dirigentom Slovenskej filharmónie. Od septembra 2018 je riaditeľom Opery SND.

Okrem domácej scény diriguje prakticky po celom svete, spolupracuje s renomovanými orchestrami a sólistami. Často účinkuje v Prahe a ďalších českých mestách, v Národnom divadle, v Štátnej opere, s Pražskou komornou filharmóniou PKF, aj so Symfonickým orchestrom hlavného mesta Prahy FOK. S týmto orchestrom absolvoval aj turné 26 koncertov v Amerike. Ako pozoruhodnosť spomenieme historicky prvé uvedenie českej opery, Dvořákovy Rusalky v Číne, vo Veľkej národnej opere v Pekingu v r. 2016, ktorú našťudoval s tamojším orchestrom NCPA.

Rastislav Štúr: Môžem povedať, že v Opere Slovenského národného divadla som sa narodil. Spievala tu vtedy moja mama Carmen, tretiu lesnú žienku v Rusalke a ja ako 2 – 3-ročný som chodil na všetky skúšky, neskôr s otcom aj na predstavenia a všetko som to vnímal. Opera, kvôli ktorej som sa zamiloval do divadla, bola Rusalka. Môj najväčší sen bol stať sa dirigentom v našej opere. Myslel som si, že to sa mi nikdy nesplní a som veľmi vďačný za to, že nakoniec áno.

Nastúpil som do SND hneď po skončení Janáčkovskej akadémie v Brne v roku 1996. Vďačím za to vtedajšiemu šéfovi opery, pánovi Jurajovi Hrubantovi, ktorý bol na mojom absolventskom koncerte a ponúkol mi miesto asistenta dirigenta. Po pol roku sa stalo, že ochorel dirigent, ktorý mal dirigovať premiéru Mefistofela, a vtedy si ma pán Hrubant zavolať a ponúkol mi, že predpremiéru a jednu generálku môžem dirigovať ja. Hovoril som, že to je vylúčená vec, veď ani nepoznám poriadne partitúru a ani sa to všetko nestihnem naučiť. Na to mi pán Hrubant povedal, že to je šanca, a buď spravím pre to všetko, zvládnem to a budem dirigovať ďalej alebo zostanem päť – desať rokov robiť asistenta. Tak sme sa dohodli a dopadlo to fajn. To bol človek, ktorý mi dal prvú šancu. Ďalším medzníkom pre mňa bola spolupráca

s pánom Petrom Dvorským. Robili sme spolu moju prvú Toscu a na základe toho sa mal pán Dvorský rozhodnúť, či bude so mnou koncertovať. Tosca dopadla výborne a začali sme spolu robiť všetky koncerty doma, v Čechách aj inde v zahraničí. To bola pre mňa obrovská škola a som mu za to veľmi vďačný.

Hoci som tu zamestnaný 24 rokov, nevedel som si predstaviť, čo všetko ma čaká vo funkcii riaditeľa. Keď som bol dirigent, mal som na starosti dobre pripraviť inscenáciu. Ako šéfdirigent som mal väčšiu zodpovednosť a väčšie kompetencie, riešil som aj administratívne záležitosti, ale byť riaditeľom, to je absolútny rozdiel vo všetkom. Je to naozaj veľký boj za všetkých. Samozrejme, že nemôžem byť všeobecne obľúbený, ale snažím sa byť objektívny a férový. Rozdiel je hlavne v tom, že zodpovedám za 440 ľudí, spevákov, orchester, zbor aj celú techniku. Každý, pochopiteľne, rieši len seba, aj ja som taký bol, ale teraz musím riešiť všetkých naraz. V tom je to veľmi ťažké a zdruvujúce a zase veľmi potešujúce, pokiaľ sa niečo podarí naozaj objektívne, dobre vyriešiť alebo spraviť dobrú inscenáciu.

Práve prežívame stú sezónu nášho divadla. Bol by som veľmi rád, keby opera žila večne, nielen ďalších sto rokov a udržala sa v obrovskej konkurencii rôznych médií. Potešilo by ma, keby sem začali chodiť ľudia tak, ako keď som bol malý. Pravdou je, že vtedy nebola možnosť ísť na predstavenie napr. do Viedne, počúvať prenosy zo svetových operných domov, to je pre nás veľká konkurencia. Niekedy to nie je pre dobro veci, aj keď to, samozrejme, uznávam, na druhej strane nás to ťahá umelecky hore. Želal by som si plné hľadisko nadšených divákov a zároveň, aby si aj všetci zamestnanci vážili a boli hrdí na to, že tu môžu pracovať a videli zmysel našej práce napr. aj v tom, ako rastieme...

Lubica Vargicová

Sólistka Opery Slovenského národného divadla a sopranistka Lubica Vargicová sa narodila v Bratislave. Operný spev študovala najprv na konzervatóriu u prof. Krystyny Figurovej, potom na VŠMU u prof. Vlasty Hudecovej. Jej výnimočný soprán znie nielen na domácej scéne, ale aj v divadlách či na koncertných pódioch v zahraničí.

foto: archív L. Vargicovej

Lubica Vargicová: Moje prvé kroky na doskách Slovenského národného divadla sú späté s konzervatóriom v Bratislave, keď som v roku 1987 ako študentka 5. ročníka dostala od pána Miroslava Fischera, režiséra Mozartovej Čarovnej flauty, príležitosť účinkovať v úlohe prvého chlapca v jeho naštudovaní tejto opery. Po dvoch rokoch som bola ako štipendistka Slovenského hudobného fondu oslovená na spoluprácu do ďalších menších postáv (prvá lesná žienka v Rusálke, Kňazka v Aïde, Prilepa v Pikovej dáme...) a moje pôsobenie v divadle pokračovalo aj počas vysokoškolského štúdia, keď si ma pán režisér Jozef Bednárík vybral do úlohy Olympie v Hoffmannových poviedkach. Dôležitým momentom tohto obdobia bolo moje preobsadenie v Čarovnej flaute do postavy Kráľovnej noci, ktorá v mojej budúcej medzinárodnej kariére zohrala významnú úlohu. Veľká šanca prišla vo forme ponuky na stvárnenie titulnej postavy Violetty z Verdiho Traviaty, ktorú mi dal umelecký riaditeľ opery SND pán Juraj Hrubant v poslednom ročníku na VŠMU. Ako čerstvá absolventka školy som už v roku 1993 uzavrela zmluvu na sólistku prvej opernej scény, najprv na skúšobnú dobu a po roku natrvalo.

Pre začínajúcu speváčku a mladú mamičku to bola úžasná výhra a vyznamenanie, ale zároveň aj výzva a zodpovednosť. Svoju pozíciu som si musela zaslúžiť a dodnes sa ju snažím vytrvalou prácou obhajovať a nesklamať prejavenu dôveru mojich nadriadených ani publika. Postupom času pribúdalo úloh aj predstavení a nebolo vždy jednoduché sklbiť profesionálny život s rodinnými povinnosťami. Veľkou oporou mi je manžel, ktorý ma väčšinou aj s našimi tromi deťmi všade sprevádza a spoločne so mnou všetci prežívajú moje starosti pri naštudovaní, skúšaní a príprave vystúpení, ale aj radosť po ich úspešnom predvedení. Počas 30-ročnej kariéry som mala možnosť spievať veľa nádherných sopranových úloh, ktoré boli vďaka dobrej intuícii a úsudku dirigentov či umeleckého vedenia nášho divadla pre mňa zväčša vhodne zvolené a s pomocou mojej výnimočnej profesorky, pani Vlasty Hudecovej aj realizované. Až s odstupom času vidím, čo som si v bežnom pracovnom procese ani neuvedomovala, aké som mala v tomto smere šťastie na prajných ľudí na správnom mieste. Nesmierne si to vážim a môžem povedať, že môj spevácky život je ich zásluhou naplnený.

Len ťažko by som zo svojho repertoáru vybrala najobľúbenejšiu postavu, nakoľko sa najsilnejšie emócie vždy viažu s konkrétnym obdobím štúdia, prípadne speváckym partnerom, niekedy aj réžiou. Mám rada romantické tragédie ako Lucia di Lammermoor a Traviata alebo nežné naivky ako Námesačná či Gilda z Rigoletta, ale rovnako dobre sa cítim v tragikomickej Márii z Dcery pluku. Niektoré mi sedia viac hlasovo, čo je snáď najdôležitejšie, iné zas naturelom a príbehom. Tento fakt považujem za najťažšie rozhodovanie sa, nielen u každého speváka osobne, ale najmä v súvislosti s dramaturgickými plánmi operných domov. Preto mojej domovskej scéne a jej kompetentným predstaviteľom prajem šťastnú ruku pri výbere operných titulov, pri obsadzovaní jednotlivých postáv patrične kvalitnými interpretmi, zodpovednú voľbu divácky príťažlivých stvárnení jednotlivých produkcií a samozrejme, plné hľadiská skutočných priaznivcov hudobnodramatického umenia. Veď to je pre nás azda najväčšie zadosťučinenie. Nikdy som nemala vysnívanú postavu a ani ambíciu urobiť veľkú kariéru, iba som poctivo pracovala na tom, čo mi bolo ponúknuté, na sny nebolo času. A čo mám zaželať seba? Predovšetkým pevné fyzické aj duševné zdravie, aby som vládala ešte zopár rokov vytvárať úlohy, ktoré mi budú zverené a tým naplňovať prania a očakávania operných fanúšikov.

V Českej republike som často vystupovala hlavne na koncertných pódioch a festivaloch, ale aj na operné predstavenia mám pekné spomienky. Mám v Čechách veľa priateľov a rada sa tam vraciam. Svoje prvé CD som nahrala v Prahe s orchestrom Virtuosi di Praga a k mnohým nezabudnuteľným zážitkom z môjho účinkovania v Čechách patrí napríklad aj záverečný galakonzert na prestížnom hudobnom festivale v Litomyšli v roku 1998 s Petrom Dvorským a dirigentom Ondrejom Lenárdom. Práve na tento festival by som sa toto leto po dlhom čase mala vrátiť ako jedna zo sólistov koncertu Slovenského národného divadla.

Peter Mikuláš

Peter Mikuláš sa narodil 23. 1. 1954 v Nitre. Vyštudoval operný spev na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Od roku 1978 je sólistom Opery SND. Svojím mimoriadnym hlasom a precíteným podaním stvárnil vari všetky najznámejšie basové postavy, nielen na domovskej scéne, ale mnohokrát aj v Čechách a v ďalších blízkych či vzdialených krajinách. Od r. 1994 pôsobí ako pedagóg na VŠMU. V zložitom období rokov 2006 – 2007, keď sa SND sťahovalo do Novej budovy, bol riaditeľom Opery. V roku 2011 bol vymenovaný za profesora.

foto: Mária Mikulášová

Peter Mikuláš: Slovenské národné divadlo oslavuje storočnicu a ja som si uvedomil, že som jeho členom už 42 rokov (od roku 1978), to je skoro polovica jeho existencie. Tie dlhé roky sa zrazu na mňa nahrnuli, rád by som ich porátal, pozbieral a pospomínal na všetkých úžasných kolegov, ktorí ma od začiatku formovali, všemožne mi pomáhali a s ktorými som mal tú česť na našej prvej scéne účinkovať. Určite by sa mi však nepodarilo spomenúť si na každého, pretože ich galéria je našťastie veľmi obsiahla. Želám preto svojej materskej scéne veľa, veľa vynikajúcich umelcov, aby aj naďalej publiku ponúkala umeleckú a profesionálnu krásu v špičkovej kvalite tak, ako doposiaľ.

Moja spevácka a životná cesta je dlhé roky úzko spätá aj s Národným divadlom v Prahe, kde som po prvýkrát vystúpil 16. júna 1981 na scéne Štátnej opery v Čajkovského opere Eugen Onegin ako Gremin. V ten večer som mal veľkú trému a celý som sa chvel pod zlatou oblohou nádherného divadla, zaplneného očami zvedavého publika. Veď práve na tomto javisku vtedy stáli špičkové spevácke osobnosti, ako páni Eduard Haken či Karel Berman, s ktorým som mal dokonca možnosť spievať v Mozartovej opere Don Giovanni, ja Komtúra, on geniálne stvárnil postavu Leporella a za dirigentským pultom stál pán Zdeněk Košler...

Spomienky sa postupne vynárajú, je ich príliš veľa, možno na siahodlhý román, ale včas treba skončiť. Som vďačný a šťastný, lebo som prežil krásne roky na oboch našich operných scénach a je mi dovolené na nich ešte stále spievať.

Pripravila Mirjana Šišoláková

Foto: archív SND

Osud bol k nemu krutý

Jubileum výtvarníka Ladislava Treskoňa

Už v osemnástich rokoch bol uznávaným výtvarníkom, o ktorého schopnostiach nikto nepochyboval. Maliar, portrétista, grafik a kresliar Ladislav Treskoň vynikal technickou zručnosťou a kresliarskou pohotovosťou. Mal jedinečný zmysel pre realistické zobrazenie portrétov a ľudových scén. Keďže však zomrel veľmi mladý, nemohol plnohodnotne rozvinúť vlastné umelecké nadanie.

Autoportrét (kresba ceruzou, okolo roku 1920; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

Na tento svet prišiel 10. mája 1900 v Petroviciach. Mal tri sestry, otec Ľudovít bol notárom. Ľudovú školu vychodil v Bytči, v rokoch 1910 – 1918 študoval na piaristickom gymnáziu v Trenčíne. Hneď po maturite v apríli 1918 musel narukovať, pričom bol odvelený na taliansky front. Koniec prvej svetovej vojny ho zastihol v rakúskom meste Graz, po demobilizácii žil niekoľko mesiacov u rodičov v Bytči.

Túžba spoznať európske umenie

Vznik prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov koncom októbra 1918 Treskoň spočiatku prijal s nevyjasneným názorom. Chápal však zmysel revolučných pohnútok a prebudilo sa v ňom ná-

rodné povedomie. Zhruba od jari 1919 intenzívne maloval bez akéhokoľvek ideového ukotvenia. Vypustil zo svojich výtvarných plánov Budapešť a orientoval sa na umelecké centrá nového štátneho útvaru. Mimoriadnu pozornosť venoval dôkladnému osvojeniu pravopisu a prehĺbeniu znalosti slovenčiny, pretože dovtedy ju používal iba v styku s jednoduchými ľuďmi. Zároveň sa v ňom prebudil demokraticky zmýšľajúci človek, ktorý v júni 1919 prekvapil svojich blízkych dobrovoľným vstupom do armády. Podľa nášho renomovaného historika umenia Mariana Várossa to „vnímal ako moment vnútornej očisty, ako by si chcel zaslúžiť dôveru novej spoločnosti“. Vedno s partiou bytčianskych mládencov prišli do Trenčína, odkiaľ ich poslali do Karlových Varov, späť do Kroměříža a napokon do Kardašovej Řečice pri Jindřichovom Hradci.

Na jeseň 1919 začal Treskoň študovať na Akadémii výtvarných umení v Prahe (u profesorov V. Bukovca, M. Pirnera a M. Švabinského). Zároveň sa pripravoval na profesúru kreslenia a deskriptívnej geometrie na filozofickej fakulte (pedagogika a filozofia) a na technike (deskriptívna geometria a matematika). Absolvoval študijné zájazdy v Drážďanoch a Viedni (1921 – 1922), čím aspoň čiastočne uspokojil svoju túžbu spoznať európske umenie.

Spojený s Prahou

Výtvarný talent prejavil Ladislav Treskoň už v detstve. Od štrnástich rokov zručne pracoval s olejom, akvarelom, ale najviac inklinoval ku kresbe tužkou, uhľom a perom. Ako stredoškolák zaujal pedagógov svojimi kresbami, divadelnými dekorá-

Kostolík (kresba perom a tušom, okolo roku 1920; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

ciami, rôznymi príležitostnými výzdobami, portrétmi sestier, známych a spolužiakov... Neskôršie, v rámci dobrovoľníckej služby v Kardašovej Řečici pri Jindřichovom Hradci, portrétoval vojakov i dievčatá, maloval návrhy na pohľadnice pre miestnu organizáciu Sokola. Vďaka odporúčaniu nadriadených ofíciov a na základe kvality predložených diel bol zásluhou význačného českého maliara, grafika, pedagóga a vtedajšieho rektora AVU Maxa Švabinského prijatý na štúdium do Prahy bez absolvovania prípravného ročníka.

Cez prázdniny v roku 1918 portrétoval Treskoň drotárov, roľníkov a žobrákov v Bytči a jej okolí. Autorove bravúrne kresby vydal ako sériu 12 pohľadníc

Zátišie so zeleninou (olej na plátne, 1922; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

slovenský spolok Detvan v Prahe (bol jeho funkcionárom). V rámci akcie na pomoc hladujúcim v Rusku urobil návrh pohľadnice. Maľoval tiež portréty pre knižnice a čítareň študentskej kolónie v metropole Československa, v lete 1922 zhotovil akvarely a oleje s motívmi krajiny z rodného kraja, pokračoval v práci na drobných grafických listoch.

Popri štúdiu venoval nemálo času rôznym záľubám. Aktívne participoval na všestrannej činnosti spolku Detvan, v rámci ktorého prednášal o umení. Bližšie spoznal viacerých slovenských vysokoškolákov – budúcich známych maliarov, grafikov a sochárov Janka Alexyho, Miloša Alexandra Bazovského, Stanislava Biro-

Štúdia ženy (olej na lepenke, 1922; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

ša, Vojtecha Ihriského, Štefana Polkorába, Jozefa Pospíšila či Štefana Straku. Aby bol lepšie existenčne zabezpečený, často chodieval portrétovať do pražských súkromných bytov (tak sa dostal napríklad do rodiny slávneho literáta Aloisa Jiráska a iných známych osobností), fundovane písal o výtvarnom umení, kreslil karikatúry pre časopisy...

Všestranný tvorca

V apríli 1923 si obstaral ručný lis so zámerom venovať intenzívnejšiu pozornosť grafike. Využíval najmä techniku drevořytu (Ex libris L. Treskoň, Gazda, Novoročný pozdrav, Pohreb, Prevaha, všetky 1922; Kolega, Očovan, obe 1923 a i.). Príležitostne robil aj ilustrácie, čo potvrdzuje básnická zbierka Sidónie Sakalovej *Moja radosť* (Žilina, 1922). Kresby a grafiky uverejňoval Treskoň v Slovenských pohľadoch, Svojeti, Lidových novinách a ďalších literárnych, kultúrnych a spoločenských periodikách. Časopisy ho vyhľadávali pre pohotovosť a kvalitu odvedenej práce.

Medzi najhodnotnejšie výtvarníkov oleje patria podľa kunsthistorikov Gazda z Nimnice, Sedliak, Žobrák z Kotešovej (1920), Autoportrét (1921), Odpočívajúca baletka, Večera na Váhu, Zátišie so zeleninou (1922), Zajatec (1923). Treskoňove diela sa okrem pražských, respektíve českých galérií a súkromných zbierok nachádzajú aj vo fondoch Slovenskej národnej galérie, Galérie mesta Brati-

slavy, Galérie M. A. Bazovského v Trenčíne, Považskej galérie umenia v Žiline, Slovenského národného múzea a Literárneho múzea SNK v Martine...

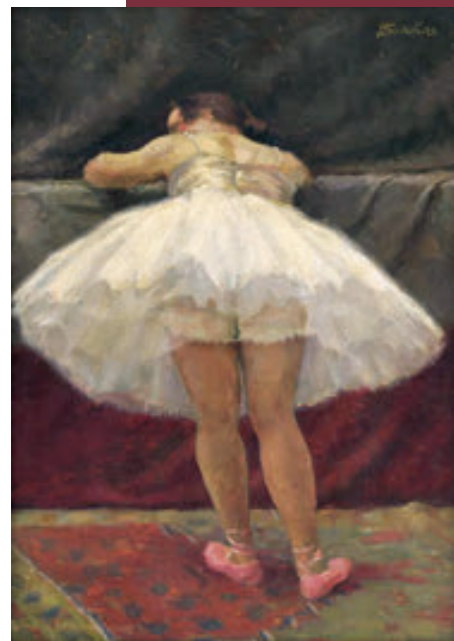
Vedno s Jankom Alexym a inými mladými tvorcami patril medzi členov Spolku slovenských umelcov v Martine, ktorý ich pozýval na vernisáže svojich výstav. Treskoň zastupoval v jeho výbore mladých výtvarníkov. Keďže ale neboli spokojní s činnosťou a celkovým fungovaním SSU, založili si nový kultúrno-umelecký spolok Svojeť.

Fatálne podcenenie choroby

Začiatkom septembra 1923 odišiel ako štipendista ministerstva školstva do Detvy, odkiaľ chcel priniesť bohatý národopisný, krajinársky a portrétny materiál. Náhle však ochorel a trpel silnými poruchami trávenia. Veril, že to mladý organizmus prekoná, preto sa nepodrobil lekárskemu vyšetreniu. Chorý odcestoval do Prahy na zápis do posledného ročníka AVU. Nakoniec ho s prudkou červienkou previezli do infekčnej nemocnice, kde 13. októbra 1923 zomrel.

Hoci krutý osud vymeral Ladislavovi Treskoňovi len dvadsaťtri rokov života, súveká výtvarná komunita hovorila o odchode „hotovej osobnosti, ktorá stihla nezabudnuteľne odžiť svoj podiel v národnej kultúre a umení“.

Peter Cabada

Odpočívajúca baletka (olej na plátne, 1922; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

Miesto oddychu a miesto prenikania do iných svetov

Keď v januári 2013 prezentoval Kornel Földvári v Slovenskom inštitúte v Prahe na Jilskej ulici svoju knihu *O detektívke* (vyd. KK Bagala), podozrievala som ho, že trochu nadŕža žánru detektívky a kovbojky, keď tvrdí, že sú za žáner tzv. pokleslý označované neprávom. Bol ich veľkým znalcom a popularizátorom.

„Detektívka u nás nikdy nemala na ružiach ustlané. Ako-tak sme ju rehabilitovali až v šesťdesiatych rokoch, keď sa konečne z ohnivých debát o úpadkovej literatúre a jej zhubnom vplyve dostala do edičných plánov vydavateľstiev. Bol to však výsledok tichého kompromisu s jej čitateľskou popularitou, než faktická rehabilitácia, založená na solídnom výskume. Diskusie sa totiž ani potom veľmi nepohli od ob-

*vinenia, že detektívky (a vôbec dobrodružná literatúra) kazia mládež a inšpirujú narastajúcu zločinnosť. Žiaľ, obhajcovia nepochopili nezmyselnosť polemiky, ktorú si dali vnútiť. Namiesto toho, aby videli detektívku v celom komplexe literatúry a skúmali jej historický vývin a literárne a spoločenské predpoklady. Nenašiel sa nikto, kto by obhájil pravdu, že literatúra sa nedelí na dobrodružnú či zábavnú, čiže „nižšiu“ a na ušľachtilú „vyššiu“, ale len a len na dobrú a zlú.“ (Kornel Földvári: *O detektívke*)*

Na prvom poschodí nás víta sediaci Kornel Földvári s indiánskou členkou na hlave, foto Juraj Starovecký

No Kornel Földvári vedel veľmi erudovane a zasvätené hovoriť aj o literatúre takzvane „vyššej“. Bol veľmi sčítaný, ovládal súvislosti časové, vecné a javové. Hoci bol v 50. rokoch minulého storočia z kádrových dôvodov nútený štúdium slovenského jazyka a literárnej vedy na Filozofickej fakulte UK v Bratislave ukončiť (štúdium dokončil v r. 1960 popri zamestnaní) a neskôr v r. 1968 odísť z redakcie Kultúrneho života, v časoch normalizácie mal zákaz publikovať, jeho záujem o literatúru a kultúru pretrvával.

„Rozhodnutie prevádzkovať földváriovskú knižnicu sledovalo aj iný než primárne vzdelávací a iniciačný cieľ. Je to pocta ľuďom, ktorí celý život nenápadne formovali náš intelektuálny priestor. Ľuďom, ktorí sa nepechorili za poctami a titulmi a napriek tomu ich každý poznal, každý si ich vážil a boli pre nás veľmi dôležití.“

Alexandra Kusá

To som si uvedomila aj teraz nedávno, skraja tohtoročnej zimy, keď som v budove Slovenskej národnej galérie v Bratislave, v Esterházyho paláci na nábreží Dunaja objavila **knižnicu Kornela a Nade Földváriovcov**. Po smrti Kornela Földváriho (zomrel v roku 2015) ju začal pripravovať spisovateľ a režisér Peter Krištúfek, ktorý enormné množstvo kníh v Kornelovom byte (mal údajne až vyše 6 tisíc kníh) vytriedil, poskladal do banánových krabíc a zamýšľal sa nad tým, kde by mohli byť vhodne umiestnené. V spolupráci s kurátorkou SNG Alexandrou Kusou nadobudla knižnica výslednú podobu v roku 2019, otvorená bola v máji 2019.

Chodím do Bratislavy z Prahy zväčša na jeden deň. Knižnici som venovala popoludnie. Nedá sa počas jednej návštevy obhliadnuť ani len zlomok fondu, ktorý tam je. Istotne, ako sme sa dočítali v novinách pri otvorení knižnice, prevažujú alebo jadro tvoria detektívky, kovbojky, sci-fi, špionážna literatúra, knihy o židovskom humore a pod. No ja som tam našla knihy z knižnice svetových bestsellerov, množstvo beletrie, a to domácej aj svetovej, z vydavateľstva Tatran, z vydavateľstva Slovenský spisovateľ, tuším aj knihy z Antickej knižnice. Mnohé tituly mi boli známe už podľa obálky. Vyšli v 60. či 70. rokoch a mnohé z nich som mala alebo ešte mám. Chodila som v tom čase bratislavským korzom do Univerzitnej knižnice. Od univerzity na Štúrovej ulici, niekedy aj zhora spod Michalskej veže okolo Tatranu a veľa kníh si pamätám odtiaľ z videnia, podľa obálok vo výklade. Ale-

bo z kníhkupectiev na rohu Laurinskej či na Námestí SNP. Teraz som ich videla tu. Vzala som do ruky niekoľko titulov a rozhodovala sa, čomu venovať krátky vymedzený čas. Vtom som nadabila na poviedky a novely Thomasa Manna **Príbehy života a smrti** (vyd. Tatran 1976). Začítala som sa do jednej z nich: **Malý pán Friedemann** a bolo rozhodnuté. Stavba novely, psychologické vykreslenie postáv, konflikty ústredného hrdinu so životom ma tak vtiahli, že som sa jej plne oddala, vracajúc sa do čias minulých, keď som ako študentka germanistiky musela na jednu skúšku z literatúry prelúskaa niekoľko desiatok kníh nemeckých spisovateľov. A možno som ani nemala čas si ich vychutnať alebo som na ne nebola zrelá.

Stihla som si všimnúť, že atmosféra v knižnici je celkom uvoľnená, že vedľa mňa sedí ktosi s nohami na stole a obďaleč je rodina s deťmi živo sa zhovárajúca, no nerušia pritom okolie. Možno si tu dať aj kávu alebo niečo zjesť. To je plne v intenciách knižnice, a tak to stojí aj v inštrukciách na stene. Nie sú na návštevníkov vôbec prísni. Hádám jediné, čo nám kladú na srdce, je knihu po prečítaní vrátiť do regálu na pôvodné miesto alebo odovzdať personálu. No ak ju máme rozčítanú, možno si ju vziať (dokonca) domov a priniesť po prečítaní. S takou veľkorysťou som sa ešte nestretla. Povedala som si v duchu, že sa sem čo najskôr vrátim. Po zime.

Zatiaľ som sa tam nedostala. Tak uvidíme...

Jarmila Wankeová

Knihy odhora až dolu

„Knižnica bude slúžiť ako ďalší spoločenský priestor galérie, chceme v nej organizovať besedy, prednášky a iné komorné akcie, chceme, aby sa stala súčasťou kultúrnej prevádzky v našom meste, ale aj príjemným miestom intelektuálneho odpočinku.“

Alexandra Kusá

Modré z neba

/mohučské vitráže Marca Chagalla/

Do šerosvitu chrámu prenikajú oknami nekonečné odtiene modrej farby. Ako rozvlnené morské či vzdušné prúdy zaplavujú priestor a pohlcujú ho. V pulzujúcom mystickom svetle sa kde-tu objavujú červené a fialové tóny, akoby do žerava rozpálené uhlíky či odrazy pochodní na vodnej hladine. Farebné škrvrny tancujú po chladnej kamennej dlažbe kostola i po jeho laviciach ohmataných dotykom ľudských dlaní. Keď sa slnečné lúče oprú do okien celou svojou silou, chrám sa roztočí ako jeden veľký svetelný kaleidoskop príbehov. Úlomky skiel pozliepané olovenými pásmi do rozmerných skíc ľudských figúr, prepodivných ornamentov, rastlinných a živočíšnych tiel. A stromov. Tamto letí okrídlená bytosť s roztvorenou knihou, ukrývajúcou v sebe nebeskú zvesť. Pery má zomknuté. Rozožatý päťramenný svietnik. A pod ním sústredená zadumaná postava proroka – básnika...

Pôvodne gotický chrám svätého Štefana v Mohuči (Mainz) je dnes na celom svete preslávený práve svojimi modrými oknami. Nádhernými vitrážovými oknami, ktorých tvorcom nie je nikto iný ako sám Marc Chagall. Svätý Štefan v Mohuči je jediným kostolom v Nemecku, pre ktorý tento židovský umelec vytvoril okná. Chagall (1887 – 1985) narodený v Rusku, umelec, ktorý zakotvil a našiel svoj domov vo Francúzsku. Modré svetlo preniká oknami do interiéru chrámu a v jeho chvení sa étericky vznášajú postavy anjelov a biblických hrdinov. Spoločne tlmočia pradávne príbehy plné zázrakov a nádejí, optimizmu a chuti do života.

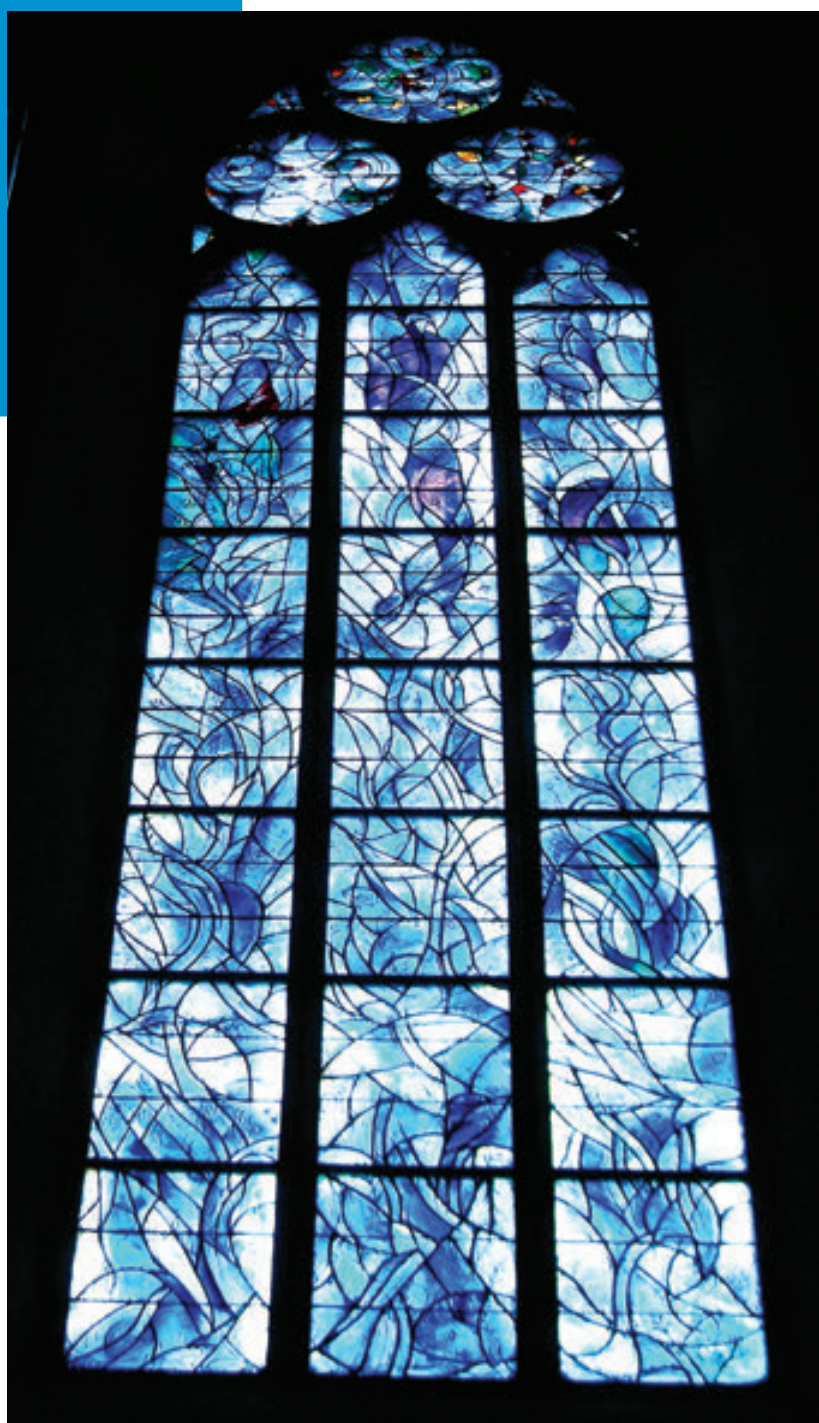
Celý príbeh vzniku vitrážových okien je akýmsi malým zázrakom. Stojí na odvahe, viere a vytrvalosti miestneho farára Klausa Mayera, ktorý v roku 1973, vtedy ešte ako mladý kňaz, oslovil tak trochu trúfalým listom celosvetovo uznávaného a slávneho umelca Chagalla s prosbou o vytvorenie vitráží, ktoré by sa stali akýmsi symbolickým vyjadrením odpustenia a zmierenia medzi nemec-kým národom a židovskými obeťami,

Nemcami rozpútaného pekla druhej svetovej vojny a holokaustu. Symbolom židovsko-kresťanského dialógu a medzinárodného porozumenia. Proces vzniku vitráží – od prvých kresieb a návrhov až po ich realizáciu – trval mnoho rokov, počas ktorých len málokto veril, že sa tento ambiciózný plán podarí naplniť, rokov, v ktorých vzťah medzi trúfalým neznámym kňazom Mayerom a geniálnym umelcom Chagallom prerástol do vzťahu hlbokéj dôvery a priateľstva. V čase osadenia prvého vitrážového okna mal Marc Chagall 91 rokov. Neskôr nasledovalo ďalších osem okien, z ktorých to posledné dokončil krátko pred svojou smrťou vo veku 97 rokov. Marc Chagall obdržal od mesta Mohuč čestné občianstvo, hoci mesto osobne nikdy nenavštívil. Po jeho smrti sa na dokončenie celého projektu podujal jeho blízky spolupracovník a žiak Charles Marq zo sklárskej dielne Atelier Jacques Simon v Remeši, vytvorením ďalších 19 jednoduchších, abstraktných vitráží určených pre bočné lode chrámu. Tým sa zavíšil proces vzniku tohto majstrovského diela, ktorý trval bez prestávky 28 rokov. Diela, ktoré vyjadruje židovsko-nemec-

ké zmierenie a takisto spoločné základy židovskej a kresťanskej viery a náboženskej tradície.

Tento článok vzniká krátko po veľkonočných sviatkoch, v zvláštnych časoch koronavírusovej karantény a globálnych výnimočných opatrení, ktoré majú zamedziť šíreniu vírusu ochromujúceho beh sveta. V čase naplnenom neistotou a obavami z budúcnosti. V dňoch, v ktorých je obmedzená možnosť pohybu a je nemožné slobodne cestovať za hranice jednotlivých krajín. „Listujem“ fotografiami z ciest vo svojom počítači. Pred očami mi opäť ožívajú príbehy poskladané z farebných sklíčok. Harfa kráľa Davida znovu svojimi tónmi rozochvieva vzduch. Ukrižovaný Mesiáš s roztvorenými rukami prebitými skobami objíma ubolený svet. Z vrcholca stromu života nejaký vták víta svojím spevom nový deň. Okná svätostefanského chrámu neprestávajú tlmočiť onen prastarý, stále živý príbeh. O zápase svetla s tmou. O ľudskom putovaní pustinou i odpočinku v rozkvitnutých záhradách. Zrozumiteľným jazykom plným porozumenia, intimity a nádeje.

Text a foto: Miro Pogan

Odišiel Viliam Mruškovič (Ľútoriadky)

Chystali sme sa pripomenúť si v júli osemdesiatku významného slovenského jazykovedca, prekladateľa, archívára, historika, pedagóga a maticiaru PhDr. Viliama Mruškoviča, ale majestátna smrť nás predbehla. Vnútil nám pripomenúť si ho nekrológom. V pondelok 2. marca 2020 zomrel vo veku 79 rokov v dôsledku dlhej a vážnej choroby. Hlboko veriaci chlap zo Smoleníc bojoval o život od prvoti, ale nielen o svoj...

Narodil sa 13. júla 1940 v Smoleniciach, okres Trnava ako piate dieťa v rodine. Základnú školu vychodil v rodisku, pokračoval štúdiom na Jedenástročnej strednej škole v Trnave. Po ukončení sa prihlásil na Filozofickú fakultu UK v Bratislave, odbor nemčina – slovenčina, ktorú ukončil v r. 1962. V. Mruškovič sa venoval problematike etnolingvistiky už od štúdia nemčiny a slovenčiny na UK v Bratislave. V r. 1977 získal doktorát z filozofie (PhDr.) na FF UPJŠ v Prešove.

Ešte počas štúdií pôsobil ako stredoškolský profesor na Gymnázium Martina Hattala v Trstenej na Orave. V r. 1972 odišiel Mruškovič na žiadosť vedenia MS do Martina, kde vykonával funkciu vedúceho Literárneho archívu Matice slovenskej. Pôsobil ako vedecký tajomník MS, v rokoch 1987 – 1990 zastával funkciu správcu MS.

Ako vedúci pracovník organizácie mal značný podiel na vedeckej, osvetovej, kultúrnej, kultúrno-politickej a inej činnosti MS, ktorá patrila k najvýznamnejším kultúrnym organizáciám Slovenska.

V r. 1990 musel odísť po vyslovení nedôvery z funkcie správcu MS. Bol priradený do Literárneho archívu MS a od r. 2000 pôsobil ako pracovník Literárneho archívu SNK až do odchodu do dôchodku (2001). Dlhé obdobie vyučoval na Jazykovej škole pri Obchodnej akadémii v Martine nemčinu, španielčinu a taliančinu. Svoju pedagogickú púť tu ukončil v r. 2004.

Naučil sa aktívne či pasívne niekoľko desiatok európskych jazykov, prekladal texty z mnohých jazykov, vrátane menej známych, ako sú napríklad albánčina, estónčina, bretónčina, lužická srbčina, švédčina a pod. (Napríklad: z albánčiny preložil Kroniku v kameni, z estónčiny Tanec okolo parného kotla...) Okrem diel krásnej literatúry prekladal aj náročné odborné publikácie.

Za preklad knihy Ingo Walther: Pablo Picasso: génius storočia (1881–1973), ktorá vyšla v r. 1992 vo Vydavateľstve Slovart Bratislava, získal v r. 1993 Cenu Literárneho fondu za odborný preklad.

Venoval sa najmä štúdiu kultúrnohistorických problémov, etnológie a jazykov Európy.

Pripomenúť treba skutočnosť, že Viliam Mruškovič je autorom odborných publikácií:

- Slovensko-lužickosrbské literárne vzťahy. Martin: Matica slovenská, 1980.
- Jazyky Európy: učebné texty: učebná pomôcka pre špecializované vzdelávanie knihovníkov v oblasti akvizície a spracovania fondov. Martin: Matica slovenská, 1983.
- Z dejín Martina: spravodaj vydaný k 700. výročiu prvej písomnej zmienky o Martine: (Vila Sancti Martini), Martin: Matica slovenská, 1987.
- Slaviká v Archíve literatúry a umenia Matice slovenskej: súpis. Martin: Matica slovenská, 1993.
- Germaniká v Archíve literatúry a umenia Matice slovenskej: súpis. Martin: Matica slovenská, 1997.
- Romaniká a ostatné dokumenty v ALU MS. Martin, 1995 (ostali v rukopise v SNK).
- Slovník literárnoarchívnej terminológie. Martin: Matica slovenská, 1999.
- Pramenné dokumenty k dejinám Slovenska a Slovákov: od najstarších čias po prvú fázu národného obrodzenia v zbierkach Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice Martin (tematický inventár). Martin: Matica slovenská, 2009.
- Príspevky k dejinám Slovenska a Slovákov, 2000 (ostali v rukopise v SNK).

Je zostavovateľom piatich **sprievodcov po Matici slovenskej**. Väčšinou v spolupráci s kolegom Michalom Eliášom a fotografom Filipom Lašutom, ktoré vyšli v nemčine, angličtine, španielčine a ruštine.

Okrem toho sa prekladom (do nemčiny) podieľal na publikáciách:

- Slowakai: obrazová publikácia. Martin: Neografia, 1997.
- Martin und seine Umgebung: führer. Martin, 2005.

Prečo Slovník literárnoarchívnej terminológie?

Ako dlhoročný pracovník Archívu literatúry a umenia Pamätníka národnej kultúry MS (LA MS), ktorý je jediným špecializovaným archívom svojho druhu na Slovensku, si uvedomoval terminologickú nejednotnosť, neujasnenosť pojmov, vyplývajúcich aj z toho, že spracúvanie archívnych dokumentov v LA MS sa v mnohom líši od spracúvania podobných dokumentov vo všeobecných archívoch. Preto zostavil slovník, ktorý obsahoval 670 hesiel a 2 237 termínov, mnohé z nich sú iba synonymickými variantmi. Nejde len o výkladový, ale aj prekladový slovník literárnoarchívnej terminológie pod etymologickým výkladom (kde je uvedený anglický, francúzsky, nemecký a ruský ekvivalent. Ako sám autor uvádza na s. 7: „Slovník predstavuje prvý pokus o zverejnenú kodifikáciu literárnoarchívnej terminológie... Slovník je otvoreným

dielom. Archivári a odborní pracovníci literárnych archívov iste ocenia jeho prínos a svojimi pripomienkami pomôžu slovník doplniť. Dôležité je, že prvý krok bol učinенý...”

(Za zmienku stojí, že všetky uvedené publikácie písal vlastnou rukou, bez použitia písacích strojov.)

Vyvrcholením jeho celoživotného štúdia jazykov a etník Európy je encyklopédia

Európa jazykov a národov na prahu tretieho tisícročia – Europa linguarum nationumqve / Martin: Matica slovenská. 2008.

Encyklopédia jazykových a národných spoločností, výnimočná svojím obsahom i spôsobom spracovania, ponúka originálny pohľad na kultúrne bohatstvo starého kontinentu. Opisuje 86 európskych jazykov (a ďalšie jazykové systémy), 5 jazykových rodín a všetky etniká, ktoré týmito jazykmi rozprávajú, podáva ich základnú charakteristiku, štatistické údaje i ukážky jednotlivých jazykov a dialektov so slovenským prekladom.

V úvode vysvetľuje základné pojmy: čo je Európa, čo je jazyk a čo je to národ (etnické spoločenstvo). Uvádza na s. 7: „Jazyk sa nedá definovať jednoducho. Existuje 14 rôznych definícií jazyka podľa toho, čo pod jazykom rozumieme a nie je rozdiel medzi jazykom a dialektom...”

V prílohách záujemca nájde:

- systematické prehľady o rozšírení a zastúpení jazykov v jednotlivých štátoch
- súpis neeurópskych etník a odkazy na vyše 1 445 literárnych prameňov, z ktorých autor čerpal.

Kniha je neoceniteľnou pomôckou pre študentov, bádateľov viacerých vedných disciplín, kultúrnych pracovníkov, publicistov, pre každého, koho zaujímajú bohaté etnické a duchovné korene súčasnej Európy.

Vo svojom úvode na s. 9. autor píše: „Môžeme len konštatovať, že na Slovensku takéto komplexné dielo (a pokiaľ vieme v takejto skladbe ani inde v Európe) doposiaľ nevyšlo. Prevládajúci trend ekonomickej a z nej vyplývajúcej politickej i kultúrnej globalizácie spôsobuje nebývalý pohyb obyvateľstva v celom svete, ktorý má za následok trieštenie etnických spoločenstiev, ich rozptyl, vznik nových menšín a ich nevyhnutnej jazykovej, neskôr aj etnickej asimilácie.”

Žiaľ, toto dielo nebolo preložené do svetových jazykov, nedostalo sa mu patričnej pozornosti...

Na PhDr. Viliama Mruškoviča si zaspomínal aj jeho dlhoročný priateľ prof. Miroslav Tuma: „PhDr. Viliam Mruškovič bol človek už od prírody obdarený schopnosťou vnímať jazyk v mnohých podobách, súvislos-

tiach a vzťahoch. Jeho veľkou prednosťou bolo, že vedel túto schopnosť uplatniť v palete mnohých jazykov a národov Európy. Musel sa veľa naučiť, aby mohol svoje myšlienky a znalosti sprostredkovať nám a celej kultúrnej verejnosti. Mnohí mu závideli jeho širokú zorientovanosť vo veľkom spektre európskych jazykov a národov. Málokto si však uvedomil, že bol múdry len vlastnou usilovnosťou, ktorú zveľadoval svojou pilnou prácou po celý svoj život. O jeho diele by celkom dobre vyznela sentencia, ktorú povedal rímsky lyrický básnik Quintus Horatius Flaccus (65 – 8 pred n. l.): Monumentum aere perennius (Pamätník trvalejší ako kov)... Len málo ľudí z jeho spektra odbornosti osud obdaril takými širokými jazykovými znalosťami a prekladateľskými schopnosťami ako mal náš priateľ, kolega, prekladateľ, literárny vedec, filozof, učiteľ a uznávaný odborník Viliam Mruškovič...”

Sme úprimne radi, že do martinskej Sieň slávy pribudol dňa 7. 11. 2008 aj Viliam Mruškovič. Primátor mesta Martin Andrej Hrnčiar mu odovzdal **Cenu mesta** za vynikajúce tvorivé výkony vo vedeckej, spoločenskej a vzdelávacej oblasti, ale aj oddanosť Matici slovenskej a Slovenskej národnej knižnici v Martine.

V príkladnej súčinnosti Matice slovenskej a mesta Martin sa pričínal aj o nadväzovanie družobných partnerských vzťahov. Pamätaná je jeho snaha o rozvinutie družobných vzťahov mesta Martin a talianskeho mesta Cesena, kde sídli i významná Biblioteka Malatestiana.

Na vydanie v Spolku slovenských spisovateľov pripravil rad poviedok od významných autorov v prekladoch z albánčiny, estónčiny, katalánčiny i zo švédčiny. Venoval sa aj slovensko-lužickosrbským literárnym vzťahom, slavistike i slovaktike a jeho osobná knižnica je pozoruhodná, bolo by ju dobré spracovať a uchovať.

Poslednými publikáciami, v ktorých sa V. Mruškovič predstavil ako špičkový prekladateľ v spolupráci s Augustínom Maťovčíkom boli:

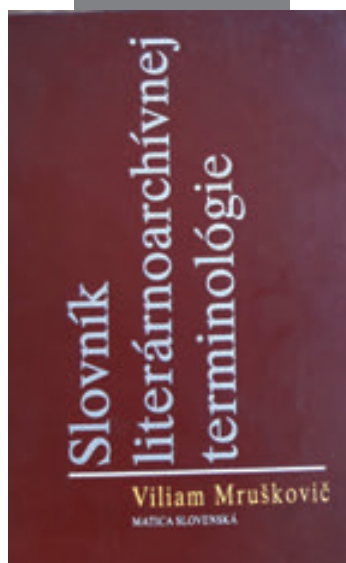
- Orava: Schätze der Geschichte und Kultur: obrazová publikácia / Augustín Maťovčík. Námestovo, 2013.
- Albert Škarvan: denníky 1896 – 1926 / Augustín Maťovčík. Martin: Slovenská národná knižnica, 2019.

Jeho meno súvisí nielen s Maticou slovenskou, ale i so Slovenskou národnou knižnicou. Stopa rozmanitých štúdií a publikácií V. Mruškoviča, z ktorých cítiť nielen obdiv, ale aj profesionalitu, nezaniká jeho odchodom. Pribudol však smútok nás, jeho bývalých spolupracovníkov z jeho odchodu.

Odpočívaj v pokoji, drahý náš Viliam Mruškovič!

Iva Poláková

Foto: Archív Matice slovenskej

Myšlenky z karantény aneb Desatero s virem

Velké krize usvědčují naše životy ze stereotypů. Neuvědomujeme si jejich podivnou podstatu, jako si neuvědomujeme vzduch, až do okamžiku, kdy se jich, byť na čas, musíme vzdát. Nikdy by mne nenapadlo, že se dožiju doby, kdy mi bude doporučováno nepodat ruku příteli při setkání po dlouhé době. Radu, že bych v podobné situaci měl místo ruky použít nohu, považuji pořád ještě za blbý vtip. Ale můžu se mýlit.

Žijeme na nejlepší planetě vesmíru a nechováme se podle toho. Protože je všech, a tedy nikomu nepatří, jednáme s ní bezohledně a už máme dokonce sílu ji zničit, i když se ve školách pořád ještě učíme, proč to nedělat. Jsme rozmazlení jako všichni jedináčci, nemusíme se s nikým dělit, ale nemáme si s kým hrát. Jak vidíme dál kolem sebe, zatoužíme občas po sourozencích z jiných galaxií. Moudří nás varují, bratři a sestry by se nám mohli podobat, nebo se naopak ve všem lišit. Těžko odhadnout, co je nebezpečnější.

• Podivné, čelíme globální katastrofě tím, že čím dál pevněji uzavíráme státní hranice. A to i tam, kde v důsledku hospodářských i politických uskupení bývaly ještě nedávno skoro jen symbolické, jako u nás. Ke štěpení a zvýšené ostraze hranic dochází i ve společnosti, třeba mezi věkovými skupinami. Legální je například soud, že současnost není nakloněna starým lidem – a těch naopak přibývá. Na tento rozpor upozorňují i debaty o příčinách současné pandemie. Jejich motorem je strach a ten, obávám se, nezmizí, i když dříve či později bude nalezen lék na jeho aktuální příčinu.

• Všimli jste si, že už i vtipy jsou čím dál méně veselé? Nemyslím ty o tchýních, upoceně výkony bavičů s nahraným smíchem, ale opravdové, anonymní jako u pohádek. Nejlepší z nich něko-

lika slovy postihují absurditu doby, jsou k zamyšlení, ne k smíchu. Místo planého teoretizování jeden aktuální příklad, omlouvám se, jestli to už znáte: Do naší pošty vstoupili dnes ráno dva muži s rouškami. Později se ukázalo, že šlo o loupežné přepadení s oběťmi na životech. Všem se ulevilo.

• Vývoj posledních měsíců (cynik by možná řekl obří sjezd) klade velké nároky na pozorovatele. V překotných změnách ztrácíme souvislosti jako pan Suchý v luzném světě umění. Na mysl se derou otázky naléhavé, nikoli však kacířské, neboť kacíř

Italské Benátky

nemůže existovat bez víry pravé, a té už nevidět. Leč k otázkám. Například: Je čínský deficit demokracie při řešení krizových situací nevýhodou nebo spíš naopak? A třeba další: Je opravdu možné být zároveň hrdým evroobčanem a nehrdým Čechem?

- Do jedné z mála otevřených samoobsluh jsem si zašel koupit něco k jídlu. V oddělení pečiva mne překvapil plakátek se zdvořilým dotazem. Jestlipak vím, že na každém z prstů nosím asi 12 000 bakterií?! Nějak jsem ztratil chuť. Pro mne by úplně stačilo napsat: „Lidi, neosahávejte nezabalené zboží!“ I když technicky je to trochu problém, proč se tam tak vystavuje? Jsou informace, které nepotřebuji. Na rozdíl od jiných.

- Není toho moc, co závidím mladým, když ovšem pominu to nejpodstatnější – život bez prášků. Něco by se ale přece jen našlo. Vždy jsem toužil po tom, co dnešní doba, virus nevirus, nabízí čím dál častěji, pracovat doma. Skutečně pracovat, s účinnou kontrolou i odpovídající mzdou, bez nekonečného plkání s kolegy u kafe. A najednou jako blesk z čistého nebe přichází možnost prožít něco podobného. Od rána do večera jsem důrazně upozorňován, abych vzhledem ke svému věku nevytáhoval paty z bytu, protože jsem v nebezpečí a ohrožuji jiné paty. A na staré paty se učím chápat rozdíl mezi pojmy klícka a klec, samota a samotka.

- Optimismus je baterkou do tmy. Nemá valný smysl rozsvěcovat ji na kvetoucí louce pod červencovým sluncem. Často se nepohodne se zdravým rozumem, ale je nemožné označit za podvod to, co pomáhá přežít. Baterka funguje na principu dobré vůle. Ne každému pomůže úvaha, že současné zdravotní tsunami postihuje většinou staré a poněkud tak zlepšuje nepříznivou demografickou situaci země.

- Poučení z krizového vývoje. Termín, který mladším už chválabohu nic neříká, získává nový obsah. Krize přichází, když je ohrožena přirozená lidská potřeba shlukovat se, není až tak důležité, kvůli čemu. Fotbal, politika, rockový koncert, všechno vyjde nastejno. A krize trvá, dokud se základní problém smrskne do otázky, kdy už konečně pořádně otevrou hospody. Bezpochyby s dražším pivem, zaplatíme všichni u stolu.

- Co zatím přinesl koronavirus (to není překlep) nám, Neznámkům? Zatěžkávací zkoušky na mostě spojujícím dva břehy jednoho každého z nás, charakteru a inteligence. Předpokládanou chamtivost některých prodejců ochranných prostředků i hloupost sběratelů konzerv. Na druhé straně teplou lidskou solidaritu i na místech, kde by ji málokdo hledal. Vrásky na čele těch, jimž se svět vejde do burzovních zpráv. A rozpaky úřadů, které mají dobrou vůli zasáhnout, ale někdy dobře nevědí jak (nejen u nás!). Člověk nemusí být zarytým škarohlídem, aby současně události chápal jako generálku. Budoucnost podle všeho chystá tvrdší zkoušky, dnešní omyly v nich budou fatálnější.

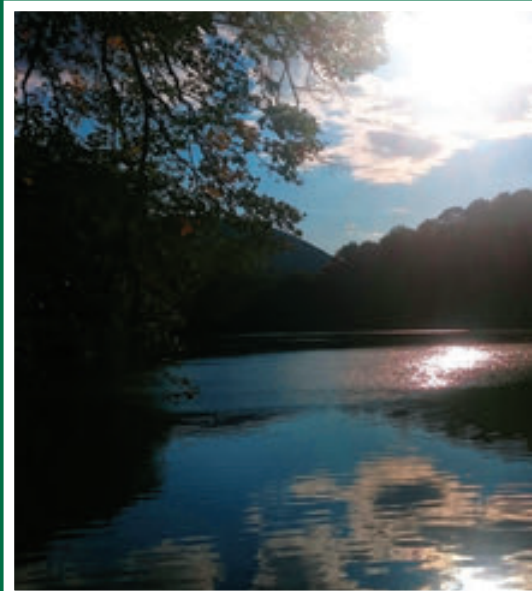

- Člověk přecenil lidstvo. Ochotně uvěřil, že společnost řízená ovšem že ne politiky, ale vědci, je schopna zvládnout všechna civilizační úskalí. Jak daleko je středověk, kdy si jedna jediná epidemie vyžádala 50 milionů obětí! Po dnešku už naše víra nikdy nebude tak slepá. Ukazuje se, že protivník, viditelný jen v některých mikroskopech, dokáže být stejně silný, lstivý a zarputilý jako Homo sapiens. Jak se s tímto poznáním vyrovnáme, závisí na člověku, ne na lidstvu.

- Karanténa. Staré unavené tělo uvězněné ve starém unaveném bytě. Návštěvy nepovoleny, dárky ano, každý den několik podpůrných telefonů a mobil plný hřejivých fotek. Náplast za zákaz vidět se s příbuznými a přáteli, které mám rád, hlavně kvůli jejich dětem, které mám možná ještě o chlup raději. Od rána do večera dobře míněné rady a zprávy pořád o jednom, žádná z nich však dost optimistická pro toho, kdo se při úvahách o budoucnosti nedívá do kalendáře, ale na hodiny. Mnozí jsou na tom hůř, nemají od koho dostávat dárky. Vydržet se prostě musí. I když... ano, musí.

*Tomáš Randák
Foto: Jiří Nosek*

Z histórie a krás Jasova

Jasov je obec na Above, dobre známa nielen kvôli svojej bohatej histórii a prírodným krásam. Je prirodzenou voľbou mnohých Košičanov na prímestské výlety za oddychom a to najmä od apríla do októbra, keď je otvorená Jasovská jaskyňa, ktorá bola prvou sprístupnenou jaskyňou na území Slovenska.

Stalo sa tak v roku 1846 a vďačíme za to miestnym mníchom. Známa však bola už od neolitu, o čom svedčia mnohé archeologické nálezy. Nájdeme tu slová ukrývaných pri prechode frontu počas druhej svetovej vojny, podpisy prieskumníkov, ale aj najstarší jaskynný nápis u nás. Pochádza z roku 1452, je písaný švabachom a hovorí o víťazstve bratríckych vojsk nad Jánom Huňadym pri Lučenci. Jaskyňu vytvorila riečka Bodva. Spodné priestory dekoruje bohatá sintrová výplň. Dosahuje vlhkosť až 98 %, čo využívajú najmä hostia neďalekých klimatických kúpeľov Štós v špeciálne upravenom priestore.

Jaskyňa sa nachádza v masíve Jasovskej skaly, ktorej výška je asi 100 metrov nad hladinou Bodvy a je z nej úžasný výhľad na obec a okolie. Vedie ňou náučný chodník, ktorého zastávkou je aj Jasovský hrad vybudovaný uhorským kráľom Karolom I. Róbertom z Anjou počiatkom 14. storočia ako ochranná bašta kláštora. Nemal dlhé trvanie – po poslednej bitke v roku 1467 zanikol. Postupne bol miestnym obyvateľstvom rozoberaný ako stavebný materiál, a tak sa z neho zachovali len nepatrné zvyšky. Skala aj širšie okolie sú súčasťou rezervácie Jasovské dubiny – najstaršej prírodnej rezervácie na území Národného parku Slovenský kras.

Ľudia verili, že na skale sa objavil Ježiš Kristus, čoho dôkazom sú dodnes otláčené a "vymodlené" kolená v kameni. Údajne práve preto pod skalou založili premonštrátski mníši Kláštor svätého Jána Krstiteľa a to pravdepodobne už koncom 12. storočia. Presný rok sa nám nedochoval, pretože archív bol zničený pri tatárskom vpáde. Prvá písomná zmienka o kláštore pochádza z roku 1234, keď ho vizitoval fráter Franciscus. Tak ako sa o obnovu krajiny po tatárskom vpáde zaslúžil kráľ Belo IV., to pre jasovský kláštor urobil jeho prvý známy prepoš Albert, ktorý heroicky pracoval na jeho obnove. Jeho činnosť však čoskoro prerušil Izák z rodu Abovcov svojím útokom na nechránený kláštor, jeho vojaci niekoľko dní drancovali majetky kláštora, zajali prepošta aj poddaných. Predchádzať takémuto drancovaniu pomohla zriaďovacia listina, ktorou kráľ rozšíril a vymedzil majetky kláštora aj jeho právne postavenie. V roku 1294 sa podarilo kláštoru dostať z područia kláštora veľkvaradínskeho a podliehal už priamo prímasovi. Členovia norbertínskeho rádu majú právo si voliť svojho predstaveného, to ale nerešpektoval Ľudovít Veľký a dosadil za prepošta vlastného favorita – neoblúbeného kňaza Mikuláša II. Premonštráti sa snažili vymôcť svoje právo, no neúspešne. Mikuláš II. – ako obľúbenec kráľa – vymohol rôzne výhody a okrem toho vedel aj veľmi dobre gazdovať, a tak sa zdvihla aj ekonomická sila kláštora a okolia. Kráľ Žigmund zopakoval to, čo Ľudovít Veľký a dosadil za prepošta svojho človeka – dvorného kaplána a opäť sa to pozitívne prejavilo na kláštornom živote, utíchli majetkové spory a kráľ držal nad kláštorom ochrannú ruku. Tá však nestačila až za jeho hrob, keď sa znovu začali boje o korunu a bratrci obsadili kláštor na vyše

dva roky. Prepošť Bíró s druhmi sa však do Jasova vrátili až o osem rokov neskôr a hneď ich čakal boj o majetok s nenásytnými Moldavčanmi. To zašlo až tak ďaleko, že pápež Sixtus IV. dal nenásytíkov do cirkevnej klatby. Počas všeobecného úpadku krajiny v 16. storočí, ktorý nastal vplyvom tureckých výbojov a stavovských povstaní, nastalo obdobie tzv. commendátorov. Títo cirkevní hodnostári spravovali kláštor aj s celým jeho majetkom, keďže ich majetky zostali na Turkami okupovanom území. Medzitým sa sem po dobytí Jágeru presťahoval jeho biskup a vydal tu zakladajúcu listinu Košickej univerzity. Toto obdobie trvalo až do roku 1699, keď sa za vlády Leopolda I. majetky vrátili premonštrátom, avšak Jasovčania stále nemali svoju nezávislosť a patrili pod kláštor v Loukách pri Znojme. Odtiaľto v roku 1745 prišiel ako administrátor veľmi ambiciózný mladý duchovný Ondrej Sauberer, ktorý mimoriadne zlepšil hospodársku situáciu kláštora a to až natoľko, že sa mu podarilo získať nezávislosť na Loukavských premonštrátoch. Prichádzali noví príslušníci rádu, stabilizoval sa archív, po jezuitoch sa prebralo rožňavské gymnázium, no najväčším prínosom je nepochybne výstavba súčasnej budovy kláštora – najväčšieho neskorobarokového komplexu na Slovensku. Schopnosti Sauberera ocenila aj Mária Terézia a vymenovala ho za svojho dvorného radcu. Napriek panovníckej úcte jej syn a nástupca Jozef II. zrušil rád premonštrátov a vybavenie kostola bolo odvezené do Budína. K obnove rádu došlo začiatkom roku 1802, žijúci členovia sa vrátili, no vítali ich len obhorené ruiny. Prepošť Ondrej Zais sa zhostil neľahkej úlohy. Bolo potrebné zabezpečiť aspoň aké-také podmienky pre život v kláštore a k tomu aj zabezpečiť stredoškolské vzdelávanie mládeže, čo bolo podmienkou obnovenia rádu. V revolučných rokoch 1848/49 sa viacerí členovia rádu začali angažovať, a preto v období Bachovho absolutizmu nepožívali veľkú dôveru štátnej moci, čo sa zmenilo po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. V tomto období bol za prepošta zvolený Viktor Kaczvinszky, ktorý ako bývalý profesor a riaditeľ gymnázia mimoriadne dbal na vzdelávanie nielen členov rádu, ale aj menej majetných študentov, pričom v Jasove postavil ďalšiu školu. František Bendek sa sústreďoval na budovu kláštora aj na jeho okolie. Dal zrekonštruovať Krackerove fresky a postaviť nový organ v kostole. Začiatkom 20. storočia bola vystavaná vlastná elektráreň, ktorá zásobovala elektrickou energiou kláštor

a jeho príslušenstvo. Keďže jej však bol prebytok, postavili v Jasove elektrické verejné osvetlenie, čím predbehli aj Košice, kde sa stále svietilo plynom. Po vyhlásení Československej republiky sa majetky premonštrátov ocitli v troch štátoch, čo výrazne komplikovalo nakladanie s nimi, a tak bola na kláštor vyhlásená nútená správa. Ekonomicky ho zasiahla aj pozemková reforma, čím prišiel o úrodné polia a lesy. Po Viedenskej arbitráži a pričlenení Jasova k Maďarsku sa tak stalo témou prinavrátenie pôvodného stavu. Pri ústupe nemeckej armády mal byť kláštor zničený, našťastie bola odstrelená len veža kostola v dedine. Po prevzatí moci komunistickou stranou sa pri smutne známej Akcii K v kláštore zhromažďovali rehoľníci zo zrušených kláštorov. Po zrušení jasovského kláštora bola v jeho objekte otvorená psychiatrická nemocnica, ktorá sa tam nachádzala až do roku 1990, keď bol kláštor vrátený premonštrátom.

Kláštor leží na západnom okraji Jasova. Na štvorcových pôdorysoch stoja dve symetricky situované dvojpodlažné budovy zvierajúce medzi sebou stavbu dvojvežového jednolodňového Kostola svätého Jána Krstiteľa, na ktorom zaujme najmä bohatá interiérová výzdoba ukazujúca sa v plnej kráse po celkovej rekonštrukcii. Impozantným prvkom je aj knižnica s vyše osemdesiatimi tisícami kníh rôznych žánrov písaných najmä latinsky, maďarsky a nemecky. Súčasťou je aj baroková záhrada. Pravdepodobne ide o jedinú záhradu v barokovom štýle na Slovensku, ktorá ostala v pôvodnej podobe zachovaná dodnes. Tieto, ale aj mnohé iné priestory, môžete vidieť od mája do septembra pri prehliadke s odborným výkladom.

V Jasove žije temer štyritisíc ľudí a to najmä Slovákov, Maďarov a Rómov. Rómovia žijú vo vylúčenej komunite, čo so sebou prináša mnohé problémy, ktoré sa okrem obce snaží vyriešiť aj Ivan Žiga s občianskym združením Paťiv – Čest. Spolu so sokolmi, ako sa deti nazývajú, skrášľujú obec. Spoločenské akcie usporadávajú najmä dobrovoľní hasiči a športovci – mladí, združení v TJ AC Jasov a „vyslúžilci“, ktorí sami seba nazývajú starí páni. Veľké úspechy zožína najmä lukostrelecký oddiel a to 71 medailami z majstrovstiev SR. Neďaleko ich strelnice sa nachádzajú Jasovské rybníky, vhodné na športové rybárčenie. Ich súčasťou je aj autokemping, kde sa možno občerstviť aj zložiť hlavu pri bádani po jasovskej histórii či výletoch do Slovenského krasu. Jasovčania vás radi privítajú, prídte okúsiť ich pohostinnosť.

Text a foto: Ivo Mráz

PREŽÍVAM NEBO NA ZEMI

Koncertuje na viacerých miestach v Bratislave, no ružinovskú časť navštevuje aj so svojou kapelou najčastejšie. Pravidelné hudobné spestrenie zakaždým priláka obyvateľov Ružinovského domova seniorov na Sklenárovej ulici, kde pracuje už štyri roky ako ošetrovateľ. V posledných dvoch rokoch sa etabloval ako hudobník aj na niektorých miestach severnej Moravy a stredných Čiech. Jirko KEŠNER (1971), skladateľ a textár, hráč na klasickú španielku, no aj elektrickú gitaru, ktoré strieda s fascinujúcim altsaxofónom.

1 Pochádzate z Čiech. Čo vás priviedlo na Slovensko?

Narodil som sa v severočeskom Varnsdorfe, kde sme ale dlho nepobudli. Od dvoch rokov života som vyrastal na nádhernej Českomoravskej vysočine. Na Slovensko ma priviedla sčasti zvedavosť, čiastočne chladná vypočítavosť. Túto krajinu som mal vždy veľmi rád, už prvá dovolenka s rodičmi na Orave zanechala vo mne hlbokú stopu. Stále som po návrate domov pýtal od mamy bryndzové halušky.

Druhý dôvod sa týkal štúdia na vysokej škole. Môj brat, ktorý študoval v Hradci Králové, ma odrádzal od východočeskej metropoly, argumentoval zostrojujúcou sa politickou situáciou. Písal sa rok 1988 a komunisti v Hradci Králové robili pohon na vysokoškolákov. Presvedčil ma i fakt smerných čísel, výhodných pre adeptov z Českej republiky. Rozhodnutie študovať na Slovensku som nikdy neolutoval.

2 Vyštudovali ste na Farmaceutickej fakulte v Bratislave. Prečo sa lekárnik preorientoval na hudobníka?

Od malička som hral na nejaký hudobný nástroj, už v materskej škole som spieval v zbore. Disponujem naozaj dobrým hudobným sluchom, ktorý mi umožňuje interpretovať akúkoľvek skladbu po prvom počutí, samozrejme, okrem vážnej hudby a džezu. Už ako chlapec som chcel byť buď zdravotníkom, muzikantom alebo železničiarom. Tie prvé dve želania sa mi napokon splnili. Ako jedenásťročný som hral v školskej dychovke na altsaxofón. Bola to moja prvá kapela.

3 Pred 19 rokmi ste založili kapelu Nebe na Zemi.

S akým žánrom ste začínali?

Okrem svojej kapely som hrával v rozličných zoskupeniach a rôzne hudobné prúdy. Vyskúšal som folk, swing, pop-rock, bigbít, dokonca som dva mesiace z nedostatku iných príležitostí pôsobil v heavymetalovej formácii Noemi ešte na Vysočine. Po presťahovaní sa na Slovensko som jedenásť rokov hral v bratislavskej country kapele Tukey Band, čo bola neuveriteľná škola. Naučil som sa spievať na mikrofón, držať gitarový rytmus, konferovať naše vystúpenia, viesť postupne skúšky, pripravovať nový repertoár, vybavovať koncerty, rozkladať a baliť aparatúru a nezamotávať sa pritom do káblov – skrátka všetko potrebné a súvisiace s hudobným programom.

4 Zrejme všetkým týmto verejným muzikantským aktivitám predchádzal nejaký vzdelanostný hudobný základ...

Absolvoval som Základnú umeleckú školu v odbore klavír a saxofón, ale pravdu povediac, veľa mi to nedalo. Odjakživa som bol veľmi slobodomyselný a hrať stále rovnako z nôt ma vôbec nebavilo. Keď môj učiteľ na ZUŠ-ke pred Vianocami roku 1984 zistil, že hram na klavíri spamäti koledy a s citom ich spievam, upustil od klasických cvičení a dovolil mi hrať to, čo ma tešilo – skladby Karla Hašlera, Bedřicha Smetanu, Zdeňka Fibicha, ba aj P. I. Čajkovského či Straussove valčíky. Stali sa z nás výborní priatelia, hoci on mal vtedy takmer sedemdesiat. Dokonca sa mi zdôveril, že mu bolševici zakázali hrať v kostole na organ.

5 Osmelili ste sa a začali ste písať texty a komponovať hudbu. V súčasnosti hráte na koncertoch prevažne vlastné skladby. Čo alebo kto vás dominantne inšpiruje?

Prišlo to nejako tak spontánne. V roku 1992 som sa počas štúdia na vysokej škole hlboko a šťastne zamiloval do svojej terajšej manželky Ludmily. Tento ohňostroj lásky a vášne vyvolal v mojej duši nielen úplne spontánnu a autentickú tvorbu, ale o dva roky neskôr aj čistý duchovný zážitok, označovaný vo východnej duchovnej literatúre ako metanoia, prebudenie, precitnutie, spojenie so všetkým, čo je v nás, okolo nás, aj nad nami. Odvtedy prichádzajú moje piesne do repertoára skupiny Nebe na Zemi ako vzácne dary, ktorých ani nie som autorom, skôr akousi retranslačnou stanicou, ktorá má prenášať duchovné poslanstvo na počúvajúcich. Zrejme takáto hudba nie je obvyklá ani ľahko uchopiteľná pre moderného, materialisticky založeného človeka – už preto, lebo nastavuje často nepríjemné zrkadlo. Vlastne sa prostredníctvom skupiny Nebe na Zemi od roku 2016 usilujeme s mojimi priateľmi, kolegami a kolegynami vytvárať most poznania medzi ortodoxným duchovným svetom a jeho úplne ateistickým protipólom. Sme si vedomí toho, že je to beh na veľmi dlhé trate.

6 Hovoríte si folk-rocková skupina, no rokmi ste rozšírili repertoár o skladby českých hudobníkov Waldemara Matušku, Karla Gotta, Ivana Mládka, Pavla Bobka, Karla Zicha, ako aj svetových muzikantov...

Ešte pred zánikom country kapely som oslovil dvoch spoluhráčov a kamarátov, ktorí chceli hrať aj iný repertoár ako country. Tak postupne vznikla kapela Kenny a Bratranci, ktorá hrá popri českých evergreenoch zlatej éry tiež filmovú muziku. Okrem nových skúseností mi toto zoskupenie pomáha vykrývať finančnú stránku hudobnej produkcie. Hity Robbieho Williamsa, Eltona Johna a Erica Claptona sme zaraďovali do

playlistu koncertov kapely Nebe na Zemi kvôli nedostatku vlastného repertoáru. Tie časy sú ale dávno preč.

7 Podarilo sa vám vydať dva CD nosiče. Nie je technicky i finančne náročné nahrávať hudbu v záplave konkurencie?

Život ma naučil trpezlivosti a postoj – nič nesiliť. Na jednej produkcii kapely Kenny a Bratranci som v roku 2016 stretol výborného zvukára Martina Chovanca. Po pár vetách sme si krásne porozumeli a vysvitlo, že má doma nahrávacie štúdio. V takej chvíli prosto nezaváhám a láskavo poprosím o spoluprácu. Bolo to v júni, v novembri sa zrodil album. Martin nahrával a produkoval i naše druhé CD Blízke Dálky a stali sa z nás výnimoční priatelia. Nedávno mi poslal SMS z prechádzky v lese nad Račou, ako veľmi ho oslovila jedna naša pieseň a ako nám za ňu úprimne ďakuje. V takých situáciách slovo konkurencia stráca svoj význam.

Po finančnej stránke pomohol ďalší skvelý priateľ, ktorý pomáhal sponzorovať jednu veselú akciu s Tukey Bandom. Išlo o štvordňový zájazd do Českej republiky, ktorý sme v roku 2007 usporiadali ako odmenu za priazeň pre našich fanúšikov.

8 Akým piesňam by ste sa chceli venovať, ktoré vás priťahujú, no zatiaľ ste si na ne netrúfli?

Momentálne si užívam prítomnosť. Pre Nebe na Zemi mám repertoár na dva ďalšie nosiče, učím sa radosť z toho, čo je.

9 Všetky tieto spomínané hudobnícke aktivity vám síce spríjemňujú život, no nie ste profesionálnym muzikantom. Vaše zamestnanie spočíva v spríjemňovaní života iným, keďže pracujete v domove sociálnych služieb. Uspokojuje vás takáto práca a dokážete v nej využiť aspoň časť svojich lekárnických znalostí?

Úprimne – v tejto práci som našiel druhú, nehudobnú realizáciu svojej duše a plne ma uspokojuje. Farmaceutické vzdelanie využívam prirodzeným nekomerčným spôsobom, keďže často sprevádzam seniorov na vyšetrenia a zdravotné kontroly do nemocníc a polikliník. Ich personál je neskutočne vďačný, že rozumiem tomu, o čom je reč. Navyše som trpezlivý, sebaistý a pokojný a takáto atmosféra sa prirodzene prenesie aj na klienta. Okrem toho mi vedenie domova dovoľuje zahrať a zaspievať obyvateľom, kedykoľvek je vhodná chvíľa. Usporiadávam pre nich tiež večerné pozorovania oblohy, keďže ma ohromne baví aj amatérska astronómia.

Anna Sláviková

Foto: archív redakcie

Beata Hlavenková: Sně

Foto: Chruďoš Tvrdý

Původně jazzová pianistka a skladatelka Beata Hlavenková, originální umělkyně se slovenskými kořeny, napsala další kapitolu své tvorby. Koncem minulého roku vydala v hudebním vydavatelství Animal Music svoje páté autorské album „Sně“. Na vzniku se podílel i její muž Patrick Karpentski, patří mu kytarové party i úloha spoluproducenta.

ZUZANA: Když jsem název alba četla poprvé, okamžitě jsem chápala význam, i když výraz „sně“ je přechodníkovým tvarem mužského rodu jednotného čísla slovesa snít, který se v současné češtině nepoužívá. Pro běžného člověka je to tvar zapomenutý. Nicméně to slovo si svůj význam stále zachovává díky tomu, že svoji mateřskou řeč ovládáme nejen rozumem, ale i citem.

Kupodivu název alba vznikl jiným, a to velmi sofistikovaným způsobem. Když jsi si hrála se slovy, která tvoří výchozí esence alba (písně, básně, snění), vytvořila jsi z nich pravou kvintescenci, slovo, které podprahově nejlépe vystihuje atmosféru skladeb.

BEATA: Sny si často nepamatuji, což mě někdy dost mrzí. Zvláště tehdy, když ve snu napíšu fakt zajímavou muziku. Párkrát jsem v malé míře z toho čerpala, ale většinou je to zapomenuto, zanecháno v té druhé realitě, kterou dožijeme všichni v noci zijeme. Dnes jsem měla živý sen,

který zřejmě patří do kategorie lucidního snění, v něm moje kamarádka rodila a rodila přes srdce. Bylo to strašně komplikované, ale dobře to dopadlo. Až teď mi to dochází. Zajímavé!

Kreativita je odrazem denního snění, vnímám to tak. Musíte se vypnout, zapomenout na vše okolo, aby vás mohlo něco „napadat“. Je to krásné vytržení, i když někdy dost úmorné, tedy úmorné do té doby, než vás něco napadne, nebo „chytne“ něco, co vás zaujme a udělá vám to radost. Prostě jako snění v noci, někdy krása, někdy šílenství.

A k tomu názvu alba „Sně“, ten vznikl velmi jednoduše, řekla bych – píSNĚ, báSNĚ a bylo to.

Hudebnice Beata na svých koncertech poslední dobou zpívá často. Na vydaném albu je to poprvé, kdy se představila jako zpěvačka s příjemným krásně zabarveným hlasem, kterému nechybí jistota, profesionalita, ale hlavně cit. Album je ucelené dílo, ke kterému vedla jistá představa a kroky. Především je to odklon od jazzu směrem k současnému nadžánrovému písničkářství, dále výběr textů českých básníků Bohuslava Reyneka a Petra Borkovce, slovenský text Martina Vedeje

a polský od Doroty Barové. Dva si napsala sama skladatelka.

ZUZANA: Písničky nejsou polopatické. Mohu je poslouchat dokola a nedokážu je přesně uchopit, jako by úplně nejpodstatnější byla jen ta imprese, kterou vyvolávají, poetická, mystická i surrealistická.

BEATA: Na albu „Sně“ je pár výrazných témat, která písně zdánlivě propojují. A nedělo se tak úplně záměrně, spíše naopak. Je tu téma vody, naděje, ženství, samoty i jednoty a samozřejmě lásky. Píseň „Plávala“ má za sebou dlouhý příběh. Původně zazněla v jiné aranži, tónině, složila krátké básni Ezry Pounda – Epitaph. Tu jsem napsala a produkovala před lety pro Baromantiku s Lenkou Dusilovou. Nesehnali jsme dědická práva na báseň. Později jsem se rozhodla, že tu zásadní hudební část využiji a opatřím ji jiným textem, který nebude anglický a budu ho zpívat sama. To bylo před několika lety, kdy jsem měla v Bratislavě dvě spřízněné muzikantské duše – Mariána Slávku (bubeník, zpěvák, klávesista) a Lukáše Duchoviče (kytarista, producent a top datový architekt) a založili jsme spolu kapelu pod názvem OOO. Dvorním textářem byl Martin Vedej, jehož básně jsem před lety zaregistrovala v malé sbírce nej slovenských básní jednoho roku. Spřátelila jsem se s ním přes FB a začal pro mě psát. Dodnes zpívám živě na koncertech písně „Bosá“, která ještě není nikde nahraná a „Plávala“ jsem si přebrala od OOO do nového projektu „Sně“. OOO nepokračovalo z více důvodů. Jednak jsem po čase začala cítit, že chci zpívat více česky a zkoušet zhudebňovat poezii, pak kluci měli své projekty a bylo to prostě daleko. Ale zůstali jsme v kontaktu. „Susedia“, jak si říkají, mi pokřtili album „Sně“ v lednu v Akropoli. „Plávala“ je pro mě silnou písní se silným textem, u kterého mi pokaždé běhá mráz po zádech. Žena, dítě, láska, samota, voda, smrt.

Album „Sně“ se vyznačuje jednoduchým nástrojovým obsazením. Základem všech skladeb je hra na klávesové nástroje. Beatiným koncertním partnerem je trumpetista Oskar Török, který se na albu stal hlavním partnerem, projevil se jako multiinstrumentalista. Hraje na trubku, kapesní saxofon xaphoon, na syntetizátor (sampler OP-1), na perkusní nástroj kalimbu a bicí, zpívá vokály. Už tento výčet

*Oskar Török, Miloš P. Kláště,
Patrick Karpentski, Beata Hlavenková*

musí vzbudit zvědavost. Kytarové party hraje Patrick Karpentski. Beata jako zdatná aranžérka používá nástroje vhodně, nápaditě a v kontrastu. Skladby jsou plné překvapení, která se neopakují.

ZUZANA: Při poslechu tvých písniček z alba „Sně“ se dokážu zaměřit jen na hudbu, která mne úplně pohltí, text vnímám jako abstrakci a tvůj hlas se jeví jako další hudební nástroj. Zpěvnost a malebnost slov v textech lze také chápat jako součást instrumentace. Teprve když se přinutím a soustředím se na text, všimnu si dalšího rozměru.

BEATA: Už léta mě baví práce s hudebním programem Logic, který se zároveň stal nedílnou součástí mých pracovních aktivit. Jednak v něm dělám veškerá demo, ale často i finální produkty. Pracuji se spoustou tzv. „virtuálních instru-

mentů“, které tenhle program přímo nabízí nebo s těmi, které si mohu tahat z dalších externích zdrojů. Tyto nástroje, ale pak i ty živé, mohu různě upravovat. A je to proces, který nějak začnu, pak na tom dělám s Patrikem v našem studiu, později ve studiu Sono s Milanem Cimfé a ještě u finálního mixu, tentokrát s Lukášem Martinkem. Proces to je pro mě fascinující. Všeobecně mám velmi ráda kombinaci živých nástrojů, zpěvu a všech těch dalších všelijakých softwarových a hardwarových „udělátek“, kterým se v hantýrce říká krabičky. To mě velice baví. Rejstříky trubky, které umí tak fantasticky vyloudit Oskar, Patrikovy kytary, můj reálný klavír, všechny různě navrstvené vokály, další real klávesy, i ty virtuální,

různé další zvuky se snad slily do pěkného zvukového obrazu.

Konečně v březnu tohoto roku se na trhu objevilo i LP „Sně“, které by mohlo být fajnovým bonbónkem jarní hudební sezóny. Pandemie a vyhlášení nouzového stavu vymazala ze života koncertní produkce, na nějakou dobu zastavila reprodukční umělce.

ZUZANA: Všimla jsem si, že o sobě dáváš vědět na facebooku, že jsi vydala nový videoklip v popovém stylu na YouTube. Jedná se o cover písničky Sklíčka slovenské skupiny Modus. Poměrně jednoduchými prostředky vzniklo docela poutavé video

s jemným humorem a pro tebe typickým zvukem.

BEATA: Během karantény jsem si už vyzkoušela docela složitý proces „live streamingu“ tzv. koncertu z obýváku, učím přes Zoom své americké studenty, se syny a manželem prozkoumáváme les, vedle kterého bydlíme, trochu se se syny učíme, pracujeme. Momentálně píšu s Honzou Muchowem muziku k filmu Zátopek. A právě ve chvíli nutného uvolnění a samoty vzniklo takhle spontánně video s bublinkovou fólií.

Dnes mi přišel email s jógovým cvičením a v textu emailu bylo tohle rčení: „Chceš-li Boha rozesmát, řekni mu o svých

plánech.“ Je to takový krutý žertík, ale asi dost pravdivý. Já plánuji ráda, sním, představuji si věci, ale učím se na nich nelpět, protože právě tehdy se dostávám do konfliktu. Takhle totiž nelze dobře a kvalitně prožít přítomný okamžik, o kterém mluví můj oblíbený Eckhart Tolle. A zmiňuji ho v každém rozhovoru, abych si to sama sobě připomínala, když ztrácím nit...

CD Sně vydalo Animal Music 2019/2020. LP v roce 2020 v licenci Animal Music vyšlo u Minority Records. Obal a video k písni „Husa v mlze“ vytvořila designérka Zuzana Lednická ze Studia Najbrt. Foto Pavel Horák

Zuzana Štancelová

Medzi Slovákmi

V dobe, keď sme zrazu nútení nedobrovoľne zostať doma z dôvodu ochrany nášho zdravia, asi často siahneme po dobrej knihe. A mne sa práve v tomto období dostala do rúk útlá knižočka českého novinára, okrem iného bývalého šéfredaktora slovenského denníka SME, ale aj českého časopisu Respekt, Martina M. Šimečku Medzi Slovákmi s podtitulom Stručné dejiny ľahostajnosti od Dubčeka k Ficovi alebo Ako som sa stal vlastencom.

Autor sa do roku 1989 pohyboval v okruhu slovenského a českého disentu, ale nemal to jednoduché ani v časoch Mečiarovej vládnej garnitúry. V čase rozdelenia Československa na dve samostatné krajiny bol jedným z mála Čechov, ktorí sa rozhodli zvoliť si dobrovoľne slovenské občianstvo napriek tomu, že obaja jeho rodičia boli Česi. Už aj tento krok svedčí o jeho úzkom vzťahu k Slovensku. Kniha Medzi Slovákmi je inteligentným pohľadom na moderné dejiny Slovenska hlavne v období československého disentu a po „nežnej“ revolúcii, ktorá znamenala historický medzník v dejinách oboch našich národov Čechov aj Slovákov. Martin M. Šimečka v úvode knihy výstižným spôsobom popisuje rozdiely vo vývoji a postojoch intelektuálnych kruhov v oboch krajinách, na Slovensku reprezentovaných tichou dohodou s režimom a čiastočnou ľahostajnosťou spisovateľov, s výnimkou Dominika Tarku a niektorých ďalších odvážnych s podobným osudom vyhnanca vo vlastnej zemi. Už v tomto období nachádza

korene občianskej ľahostajnosti slovenskej spoločnosti, ktorá v ďalších rokoch umožnila neobmedzenú moc autokracie, nacionálneho extrémizmu až po opakujúce sa sklony k fašizmu. V ďalšej časti autor zaujímavo rozpráva o formovaní revolučnej skupiny okolo Jána Budaja súbežne s tichým kresťanským vzdorom v podobe sviečkových demonštrácií v Bratislave. Zachytáva obdobie vzniku hnutia Verejnosť proti násiliu až po prevzatie iniciatívy bývalými komunistami z okruhu Vladimíra Mečiara, Milana Čiča či Alexandra Dubčeka. Popisuje príčiny ovládnutia krajiny Vladimírom Mečiarom v 90. rokoch ako frustráciu z demokracie, ktorá ľuďom priniesla neistotu a pocit úpadku. Slovensko tým o dvadsať rokov predbehlo proces, ktorý sa deje v súčasnosti aj v niektorých iných krajinách Európy či v USA, kde sú za nepriateľa číslo jedna označované liberálne elity. Podľa autora bolo najväčšou Mečiarovou chybou, že si znepriatelil pod vedením svojho ministra kultúry umelcov, ktorých sa snažil umlčať tým, že ich nechá vyhľadávať a ponížiť. Tí sa potom stali, za pomoci nezávislých médií ako televízia Markíza a rádio Twist, hybnou silou vzdoru proti jeho vláde. Naopak problém éry Mikuláša Dzurin-

du vidí autor v tom, že síce rešpektovala princípy demokracie a zapojenie Slovenska do medzinárodných štruktúr, ale vrcholní politici boli až príliš zahľadení sami do seba. Spoločnosť v duchu ideológie bývalej britskej premiérky Margaret Thatcherovej bola postavená hlavne na tom, aby sa každý postaral sám o seba a nie o tých druhých. A to aj za cenu korupcie. Tá však v nasledujúcej dekáde vlády Róberta Fica ešte viac expanduje. Jeho štýl vedenia štátu pripomína skôr demokratický centralizmus z čias komunistického vodcu Gustáva Husáka, postavený na princípoch stability, ktorej zárukou je stabilita jeho vlastnej moci. V skutočnosti je však jeho systém napriek ekonomickému rastu Slovenska obdobím stabilného úpadku a erózie autonómnych inštitúcií, akými sú súdy či polícia, bez ktorých demokracia nemôže fungovať. Toto koniec-koncov viedlo k voľnému pádu jeho moci a k otvorenej spoločnosti, ktorej obdobie je ešte príliš skoro hodnotiť. Kniha Medzi Slovákmi nie je preto iba múdрым sprievodcom novodobými dejinami štátu, ale aj živým svedectvom života súčasníkov, ktorí si väčšinu zo spomínaných udalostí prežili na vlastnej koži.

Text a foto: *Vladimír Dubeň*

Príloha časopisu Listy Slovákov a Čechov

Prvé miesto v kategórii starších žiakov gymnázií od 16 – 19 rokov získal Martin Havlík z Gymnázia Varšavská cesta v Žiline za rozsiahlu štúdiu o osude Hetty Kleinovej. Zo štúdie uverejňujeme jej podstatnú časť a časť obrazovej prílohy bez poznámok, prameňov a odbornej literatúry. Z obsahu vyplýva pôvodný rozsah štúdie.

Tŕnistý osud Hetty Kleinovej

Obsah:

Úvod

1 Židovská komunita v Bratislave do roku 1942

2 Žilinskí židia

3 Príbeh Hetty počas vojny

3.1 Hľadanie bezpečia v Žiline

3.2 Záchrana a skrývanie

4 Povojnový život

4.1 Emigrácia do Izraela

5 Záver

6 Zoznam bibliografických odkazov

Prílohy

2 Žilinskí židia

Po zbavení židov zamestnania a majetku sa podľa zámeru stal zo židov na Slovensku sociálny problém, ktorý sa slovenská radikálna vláda na čele s Dr. Tukom rozhodla riešiť. Na základe konferencie vo Wannsee sa Slovenská republika dobrovoľne rozhodla deportovať židov z územia Slovenska. Na začiatku roku 1942 boli vypracované zoznamy židov určených na deportácie, ktoré sa začali v marci a všetky prechádzali cez Žilinu.

Na zefektívnenie transportov bolo na území Slovenska zriadených 5 koncentračných stredísk, z ktorých jedno bolo v Žiline. Žilinské koncentračné stredisko sa nachádzalo na Rajeckej ceste. Malo kapacitu 2 500 osôb a do prevádzky bolo uvedené 21. marca 1942. Veliteľom bol Rudolf Marček. Koncentračné stredisko sa skladalo zo 6 – 7 drevených barakov z prvej svetovej vojny, z ktorých iba niektoré mali podlahu. V celom tábore bol iba jeden vodovod a lekárska starostlivosť, rovnako potravinové dávky boli mizerné. Koncentračné stredisko bolo zrušené 24. 10. 1942 a židia sa mali ďalej sústreďovať do pracovných táborov v Seredi a v Novákoch.

Prvý transport so slovenskými židmi odišiel 25. 3. 1942 z Popradu a deportácie trvali až do konca októbra. Všetky transporty

Pamätník na židovskom cintoríne (Zdroj: foto autor)

Pamätná tabuľka Majerčíkovcov v múzeu Yad Vashem (Zdroj: Súkromný archív Miroslavy Majerčíkovej)

Pani Hetty na tryzne v Žiline (Zdroj: foto Jozef Feiler)

prechádzali cez Žilinu, kde sa k transportu väčšinou pridali dva vagóny. Priamo zo Žiliny bolo vypravených 19 transportov, ktoré smerovali do Osvienčimu alebo do Lublinskej oblasti. V týchto transportoch odišlo 18 223 židov, z toho zo Žilinského okresu to bolo 1 321 židovských občanov. Židia sa snažili zachrániť, a preto dávali gardistom úplatky. Pretože transporty museli splňať kvótu 1 000 osôb, tak boli namiesto nich vyvezení menej majetní spoluobčania. Posledný transport odišiel 20. 10. 1942. Ďalšie transporty boli zrušené, nakoľko židia bez práce boli väčšinou vyvezení a na Slovensku zostali hospodárski židia a židia s prezidentskými výnimkami. Následne boli vypracované nové zoznamy židov, ktorí zostali na území Slovenska.

Po dočasnom ukončení deportácií zostalo v Žiline približne tisíc židov. Väčšinou to boli pôvodní obyvatelia, ale tiež aj množstvo prisťahovalcov, nakoľko v Žiline sa cez známych a príbuzných dali stále vybaviť relatívne dobré podmienky na život. Naďalej tu bola diskriminácia a platili protizidovské nariadenia. Všetko sa začalo meniť 29. augusta 1944, keď nemecká armáda začala obsadzovať územie Slovenska.

Veliteľ oddielu Einsatzkommando 13, ktoré malo na starosti aj Žilinu, nariadil, aby sa 13. 9. 1944 zhromaždili všetci židia bez ohľadu na výnimky. Rozhodlo sa o okamžitom transporte a 421 židov bolo zaistených a vyvezených do Ilavy hneď na ďalší deň. Transporty pokračovali s neobvyčajnou krutosťou až do 16. januára a počas tejto doby bolo vyvezených približne 900 až 1 000 židov, čiže takmer celá židovská populácia v Žiline. Spolu v oboch vlnách transportov v rokoch 1942 a 1944 bolo vyvezených okolo 2 600 žilinských židov.

Po oslobodení Žiliny 30. apríla 1945 sa židia mohli prestať skrývať a báť sa transportov. Nanešťastie židov v Žiline veľa nezostalo. Prvé povojnové stretnutie židovskej náboženskej obce (ŽNO) ukázalo, že v Žiline je iba 700 židov, z čoho väčšina bola pokrstená. Členov ŽNO bolo iba sto. Tieto čísla sa iba mesiac po sčítaní židovského obyvateľstva znížili, nakoľko množstvo z týchto židov tu iba hľadalo svojich príbuzných. Veľká a významná predvojnová židovská komunita, ktorá reprezentovala 14 % obyvateľstva, sa zmenšila iba na 3,9 %. Zmenšenie počtu bolo nielen kvantitatívne, ale aj kvalitatívne, pretože v Žiline prakticky neexistovala židovská

inteligencia, ako lekári alebo právnici. Taktiež sa od roku 1948 začala aj židovská emigrácia, čo vidno na ďalšom stretnutí ŽNO v roku 1949, ktorá mala v tom čase iba 26 členov.

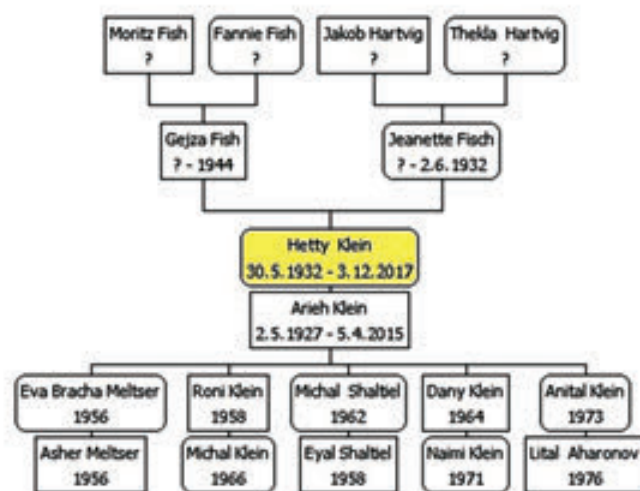
Obdobie totality znášala židovská komunita v Žiline veľmi ťažko. Aj napriek úspechom, akým bolo aj odhalenie pamätníka obetiam holokaustu v ceremoniálnej hale židovského cintorína v roku 1952, ŽNO stále zápala s odlivom židov. V súčasnosti má iba okolo 40 členov s priemerným vekom 65 rokov. V Žiline sa nekonajú pravidelné bohoslužby, a tak sa ŽNO zameriava hlavne na pripomínanie holokaustu a spomienkové akcie. Nachádza sa tu Múzeum židovskej kultúry. V roku 2004 bol odhalený pamätník obetiam holokaustu Cesta bez návratu. Každoročne sa koná tryzna na pamiatku obetí holokaustu, na ktorej sa v roku 2009 osobne zúčastnila aj pani Hetty.

3 Príbeh Hetty počas vojny

V ďalšej časti práce sa budeme venovať príbehu pani Hetty Kleinovej na základe historických udalostí opísaných v prvej časti práce. Najprv je potrebné vysvetliť samotné používanie priezviska pani Hetty v tejto práci. Kleinová je jej priezvisko po svadbe, za slobodna sa volala Fischová. V prameňoch, z ktorých sme čerpali, sme sa stretli aj s priezviskom Weinerová, ktoré iba neoficiálne používala po svojom ujovi a tete, ktorí sa o ňu starali počas vojny aj po nej. Celým menom sa volala Janka Hetty, ale všetci ju volali Hetty.

Janka Hetty sa narodila 30. mája 1932 Jeanette a Gejzovi Fischovcom. Jej otec mal v Bratislave ako očný chirurg významné postavenie. Bol silno veriaci, angažovaný v rôznych náboženských spolkoch. V Bratislave zostal až do roku 1944. Hettina mama Jeanette, nanešťastie, zomrela 3 dni po pôrode. Hetty ale mala milujúcu rodinu, a tak do Bratislavy prišla jej teta Beáta, ktorá jej s láskou nahrádzala mamu. Bola presný opak otca. Veľmi pokroková, pracovala mimo židovskej komunity, študovala v Berlíne, bojovala za práva žien, čo bolo veľmi nezvyčajné na to, že mala ortodoxných rodičov. Zanechala celú svoju kariéru, keď prišla do Bratislavy starať sa o Hetty. Keď mala Hetty osem rokov, tak sa Beáta vydala za Júliusa Weinerja a odsťahovala sa do Žiliny, čo bolo na tú dobu tiež nezvyčajné, pretože podľa židovských tradícií si ju mal zobrať práve Gejza.

V Bratislave ako v hlavnom meste Slovenskej republiky začala Hetty čoskoro pociťovať protizidovské opatrenia. Podľa jej spomienok bol na začiatku vojny v Bratislave pokoj, kým sa nezačala propaganda s cieľom zbaviť krajinu židov. Zrazu

Rodokmeň rodiny Fischovej-Kleinovej (Zdroj: autor)

Gejza Fisch s Hetty
(Zdroj: Súkromný archív Michal Shaltiel Klein)

Jeanette Fischová
(Zdroj: Súkromný archív Michal Shaltiel Klein)

Beáta Weinerová s Hetty
(Zdroj: Súkromný archív Michal Shaltiel Klein)

sa ich životy zmenili. Ako Hetty povedala: „*Boli sme obetnými baráncami vinenými za každé zlo.*“ Na začiatku museli ľudia nosiť hviezdu a nemohli večer vychádzať z domu. Hetty s otcom vďaka jeho postaveniu, ktorý bol hospodárskym židom, mohli nosiť menšiu hviezdu a napr. pri nákupoch si ju zakrývali. Neskôr bolo židom zakázané chodiť do určitých častí mesta a nakoľko v Bratislave nebolo geto, tak boli presťahovaní do preplnených bytov na okraji mesta. Toto opatrenie sa dotklo aj Hetty a jej otca, ktorí boli vyhodení z ich veľkého a pohodlného domu. Otcovi pacienti sa ale necítili dobre, keď ho navštevovali v špinavej židovskej štvrti, a preto spísali petíciu, aby sa mohli presťahovať do dostupnejšej lokality. Gardisti im dali dve malé izby na poschodí ich bývalého domu.

Hetty na toto obdobie spomína veľmi zle. Jej otec bol ako lekár sústavne zaneprázdnený, ich pomocníci v domácnosti boli poslaní preč a Hetty sa cítila opustená, lebo jej kamaráti boli na druhej strane mesta. Keď vyšla na ulicu, nevyhla sa škaredým pohľadom na jej židovskú hviezdu. Napriek všetkému stále chodila do Ortodoxnej školy, kde zostalo 78 žiakov. Neskôr ju už učil iba súkromný učiteľ doma. Stále navštevovala Bnei Akiva, židovskú mládežnícku organizáciu, v ktorej sa snažili žiť tak, akoby antisemitizmus neexistoval. Nie vždy to ale išlo. Raz Hetty napadli chlapi z Hlinkovej mládeže. Skočili na ňu a roztrhali jej uniformu – domov sa vrátila iba v spodnej bielizni. Na tento incident dlho spomínala: „*Cítila som sa strašne ponížená a zahanbená prísť domov v takomto stave.*“ Neskôr začalo bombardovanie Bratislavy a Hetty sa veľmi bála. To, ako aj silnejšie antisemitské prejavy, urýchlili rozhodnutie jej otca poslať dcéru do Žiliny za tetou Beátou.

3.1 Hľadanie bezpečia v Žiline

Teta Beáta pracovala ako sekretárka v židovskej komunite. Jej manžel Július Weiner bol podnikateľ. V roku 1942 sa aj oni dostali do zberného tábora a boli určení na transport. Mali šťastie, pretože okresný veliteľ Hlinkovej gardy Vojtech Závodský ako veľký športovec začal stavať betónovú tribúnu na športovom štadióne. Stavbu organizoval Jakub Klein a robotníkov vyberal práve z tábora. A tak sa k „betonárom“ dostal aj Július Weiner a spolu s manželkou sa dočasne nemuseli báť transportu.

Weinerovci získali aj výnimku – nemuseli bývať v tábore s ostatnými „betonármi“. Prenajali si byt u Spitzerovcov. Práve do tohto prostredia k nim prichádza Hetty. V Žiline mala oveľa lepšie podmienky ako v Bratislave.

Až do roku 1944 sa Hetty v Žiline celkom páčilo aj preto, že mohla chodiť do školy. Našla si nových kamarátov. Stále sa bála bombardovania, vždy keď počula sirény, bežala sa schovať na neďaleký židovský cintorín, pretože dúfala, že cintoríny nebudú bombardovať.

3.2 Záchrana a skrývanie

Po vypuknutí Povstania sa obnovili deportácie a Weinerovci si veľmi dobre uvedomovali hroziace nebezpečenstvo. Preto sa rozhodli odísť zo Žiliny do úkrytu v lese. Podľa spomienok pani Hetty bol vzdialený tri hodiny pešo a patril inej rodine, s ktorou tento úkryt zdieľali. Boli to pozostalí po zabitých partizánoch. Po troch dňoch strávených v úkryte im priateľ doniesol správu, v ktorej stavbyvedúci štadióna sľuboval bezpečie židom, ktorí pracovali na jeho stavbe. Weinerovci sa vrátili do Žiliny a noc prečkali na podlahe štadióna. O niekoľko dní prišli gardisti, jeden z nich bol v uniforme. Ich príchod ale neznamenal nič dobré – prišli deportovať pracujúcich židov. Stavbyvedúci za začal ospravedlňovať a povedal, že ho oklamali. Vznikla panika, počas ktorej ujo Július kázal Hetty, aby utiekla. Hetty bola tvrdohlavá a povedala mu: „*Chcem ísť s vami, nech idete kdekolvek.*“

Následne si Weinerovci išli zobrať veci do bytu. Ako išli hore schodmi, Hetty zdrapol Dr. Majerčík, ktorého Hetty dobre poznala, nakoľko sa hrávala s jeho deťmi. Keď videl, čo sa deje, tak začal predstierať, že Hetty je jeho dieťa a kričal: „*Prečo sa tu vláčiš s týmito židmi?*“ Potom povedal gardistom, že ona k nim nepatrí a vtiahol ju do svojho bytu. V byte sa jej spýtal, kde je jej otec a sľúbil jej, že ju na druhý deň k nemu zavedie. Július aj Beáta Weinerovci boli deportovaní do Serede. Osud im doprial šťastie, keď v transporte stretli Hettyho otca Gejzu, ktorého informovali, že jeho dcéra je ukrytá v jednej rodine v Žiline.

Prvú noc u Majerčíkovcov sa Hetty veľmi bála. Mala k tomu veľa dôvodov. Ešte v tú noc, čo sa k nim dostala, prišla do ich bytu razia. Gardisti nervózne búchali do dverí a kričali, aby otvorili. Dr. Majerčík rýchlo zdvihol matrac pod ich trojmesačným

Dom Majerčíkovcov, v ktorom sa Hetty skrývala
(Zdroj: foto autor)

Rodina Majerčíkovcov
(Zdroj: Súkromný archív Michal Šbaltiel Klein)

synom a schoval tam Hetty. Chlapec sa v postieľke zobudil a začal plakať. Gardisti vstúpili dovnútra a vraveli, že hľadajú 12-ročné dievča, ktoré sem nedávno prišlo. Doktor Majerčík pohotovo zareagoval a vysvetlil im, že sa iba včera prístahovali a nikto iný tu nie je. Napriek tomu gardisti všetko rozhádzali, okrem postieľky s rozklepanou a na smrť vystrašenou Hetty. Gardisti odišli, ale po polnoci v tú istú noc znovu prišli. Majerčíkovci Hetty rýchlo schovali pod postieľku a išli sa rozprávať s gardistami. Hetty počula každé slovo: „Viete, aký je trest za schovávanie židov?“

Po strašnej noci sa Hetty zobudila do nového dňa. Majerčíkovci nemali v pláne starať sa o ňu dlhodobo, a preto ju čo najskôr chceli dostať do Bratislavy k otcovi, ako jej sľúbili. Žilina bola kompletne obsadená Nemcami. Bolo vydané vyhlásenie o zákaze cestovania bez špeciálneho povolenia. Hetty nemala žiadne doklady, a preto bola odkázaná na Majerčíkovcov, čo bol problém, pretože už na prvý pohľad vyzerala ako židovka. Majerčíkovci v obchode kúpili oblečenie pre Hetty a dali jej urobiť aj nežidovský účes. Až po vojne sa dozvedela, že práve manželka toho obchodníka ju videla prichádzať k Majerčíkovcom a nahlásila to gardistom.

Až do konca vojny bývala Hetty v rodine Dr. Michala Majerčíka, ktorý prednášal právne záležitosti. Jeho manželka bola učiteľkou slovenčiny, dejepisu a geografie. Mali dve deti, obe mladšie ako Hetty. Počas vojny pani Majerčíková podala výpoveď, aby sa mohla venovať deťom a Hetty. Hetty na to spomínala: „Aký risk! Aká obeta!“ Ubytovali ju v miestnosti, ktorá zostala prázdna po prepustenej slúžke. Hetty nemohla vychádzať von, svietiť a z okna sa mohla pozeráť iba cez záclonu. Mala v izbe kufor s dierkami na dýchanie, nad ktorý Majerčíkovci dávali obrus a väzu s kvetmi. Doňho sa mala schovať vždy, keď prišla návšteva. Na tieto smutné dni Hetty spomína: „Počas deviatich mesiacov som žila v neustálom strachu, nemala som kamarátky a nijaký kontakt s vonkajším svetom.“ Čas jej plynul pomaly, preto si vymyslela imaginárnu priateľku Helinku, pomenovanú po bábike dcéry Majerčíkovcov. Dr. Majerčík jej nosieval knihy z knižnice alebo krížovky, rozprával sa s ňou a dodával jej nevyhnutný optimizmus.

Pomaly prichádzala zima, Majerčíkovci nemali peniaze na kúrenie a Hetty potrebovala teplé oblečenie, lebo do Žiliny prišla iba v letných šatách a sandáloch. Pani Majerčíková jej kúpila ponožky a uplietla teplý pulóver, ktorý si veľmi obľúbila: „Bol svetlomodrý s nádhernou výšivkou, iba nedávno som ho vyhodila.“ Taktiež dostala šál a šatku, s ktorými mohla chodiť aj vonku, pretože si v nej mohla schovať svoje hnedé vlasy. Ak by sa jej niekto pýtal, prečo to nosí, tak dostala aj výhovorku – ide k zubárovi a bolia ju zuby. Najväčšie prekvapenie zažila Hetty

počas Vianoc, keď dostala viac darčiekov ako deti Majerčíkovcov.

Aj matka Michala Majerčíka bola odvážna žena. Bývala na Malej Prahe (časť Žiliny) a sama v záhradnej chatke schovávala šesťčlennú židovskú rodinu. Nanešťastie nebola dosť opatrná a prichytila ju suseda. Aby nebola stará pani Majerčíková ohrozená, tak sa ukrývaní židia sami prihlásili na políciu. Problém bol v tom, že vedeli, kde sa Hetty schováva. Bolo iba otázkou času, kedy to z nich dostanú. Keď sa Dr. Majerčík dozvedel, že boli zatknutí, vedel, že u nich bude čoskoro razia. Ihneď poslal Hetty aj s ich mladším dieťaťom Michalom na ulicu a povedal jej, aby bežala k bitútku. Len vďaka tomuto dieťaťu nebola Hetty na ulici sama, a tak nebola podozrivá. Pritom kričal: „Rýchlo von, prehládajú byt, ak sa bude niekto pýtať, nesieš dieťa k babke.“ Sľúbil jej, že sa po ňu vrátia, keď gardisti odídu. Hetty nevedela, kde je žilinský bitútok, zapamätala si iba, že má ísť rovno, doľava a znovu rovno. Bola ukrutná zima, vietor a tma a Hetty v sandáloch a bez rukavíc bolo rýchlo zima. Ulice boli prázdne a neosvetlené. Poriadne ani nevedela, čo je za mesiac: „Pravdepodobne to bolo v januári, lebo počas ukryvania som už nesledovala dni a mesiace.“ S kočíkom sa nekonečne dlho brodila snehom a mrazom. Dieťa od únavy prestalo plakať. Posledné, čo si pamätala, bola stena so stromom, pod ktorý sa usalašila a držiak rúčky kočíka, zaspala. Po niekoľkých hodinách ich v hroznom stave našiel Dr. Majerčík, ktorý ich ledva oživil horúcim kúpeľom. Hetty jeho odvahu komentovala slovami: „Pre moju záchranu neváhal riskovať život vlastného dieťaťa.“

Vo svojom úkryte zažila Hetty aj strašidelné scény. Často sa totiž dívala z okna na židovský cintorín. Raz videla, ako sa pri ňom zastavilo malé nákladné auto, z ktorého vystúpili ľudia. Niektorí v uniformách, niektorí v bežnom oblečení. Potom počula výstrely. Keď to povedala Dr. Majerčíkovi, tak si najprv myslel, že mala halucinácie a celé si to vymyslela. Keď sa tu zopakovalo druhýkrát, dokonca s tým istým autom, Dr. Majerčík jej povedal, aby si odpísala evidenčné číslo. Hetty to nestihla. Po vojne sa na tom mieste robili vyšetrovania, pri ktorých Hetty niekoľkokrát vypovedala na policajnej stanici. Na cintoríne sa našli plytké hroby partizánov, ktorí boli zastrelení gardistami. To, či boli vinníci chytení, sa nedozvedela.

4 Povojnový život

Po oslobodení Žiliny 30. 4. 1945 sa Majerčíkovci stále báli, a preto ešte Hetty nejaký čas skrývali. Keď už k tomu nebol dôvod, tak sa Hetty rozlúčila so svojimi záchrancami a odišla späť do Bratislavy. Vo vlaku stretla svojho strýka Júliusa. Povedala mu, že si ju Majerčíkovci chceli adoptovať, ale ona to odmietla

Rodina pani Hetty s Miroslavou Majerčíkovou (Zdroj: foto Jozef Feiler)

v nádeji na návrat otca a tety Beáty. Po príchode do Bratislavy tam našli veľký chaos, pretože každý hľadal svojich príbuzných. Aj napriek tomu, že sa Rusi snažili pomáhať cestujúcim, tak všetci museli mať doklady. Július nemal ani identitu, nakoľko sa nedávno vrátil z Osvienčimu. Rusi ho dali do väzenia, pretože si mysleli, že je Nemec. Hetty musela ísť na policajnú stanicu, aby ho identifikovala. Spolu išli hľadať Beátu.

Hľadanie tety bolo pre Hetty v takom veľkom chaose veľmi ťažké. Až po niekoľkých dňoch na ulici stretla otcovho krajčira, ktorý jej povedal, že teta je v jeho dome. Stretnutie s Beátou si Hetty určite predstavovala inak. Svoju tetu vždy poznala ako elegantnú dámu, avšak ten deň tomu tak nebolo. Beáta ležala na gauči, mala zožltnutú kožu, nevážila viac ako 27 kg. Keď uvidela Hetty, zostala veľmi prekvapená a šťastná. Mala vodu v pľúcach a niekoľko infekcií. Našťastie im Američania doručili antibiotiká a iné liečivá, s ktorými sa Beátu podarilo dostať mimo ohrozenia života. Až neskôr sa Hetty práve od svojej tety dozvedela, že jej otec Gejza zahynul v Osvienčime v októbri 1944.

Hetty sa s tetou a ujom vrátila späť do domu, ktorý jej zostal po otcovi. Našla tu listy, ktoré jej napísala mama ešte pred tým, ako zomrela. Bola šťastná, že jej zostala aspoň nejaká spomienka na rodinu. Stopy vojny ich však dlho matali. Hetty sa deväť mesiacov bála chodiť von sama a celý rok trvalo Beáte, kým ako-tak vyzdravela. Život pokračoval ďalej. Július sa stal zásobovačom pre Sovietsku armádu, pričom precestoval takmer celú Európu. Neskôr si otvoril obchod v Prahe. Ale ani Majerčíkovci na Hetty nezabudli. Stále si ju chceli adoptovať a aby im aspoň trochu vyhovela, tak do Žiliny chodila do školy a v Bratislave bola

cez prázdniny. Po maturite sa prihlásila do internátnej školy pre sekretárky pri Prahe. V škole bola jediná židovka a keďže antisemitizmus nezmizol úplne, tak si pamätá aj na jeden incident: „Spolužiačka si chcela odpísať svoju esej. Odmietla som to aj keď som jej chcela pomôcť.“ Spolužiačka jej na to odpovedala: „Akú škoda, že tá Hitler nespálil.“

V apríli 1948 sa v Hettynom internáte objavila teta Beáta, pretože bola presvedčená, že sa nedá viesť pokojný židovský život v komunistickom štáte. Keďže dostala výhodnú ponuku na štúdium pre Hetty v Anglicku, tak sa ju rozhodla využiť. V Londýne Hetty študovala na Berlitz Secretarial College, čo bola škola pre sekretárky. Napriek tomu, že tu mala lepšie podmienky ako v Československu, tak sa v roku 1949 rozhodla pre aliyah – židovskú emigráciu do novozaloženého štátu Izrael.

4.1 Emigrácia do Izraela

V Izraeli mala rodina veľmi zlé podmienky a navyše musela Hetty absolvovať povinnú vojenskú službu. Keď tete Beáte zistili rakovinu, tak Hetty dostala priepustku z armády, aby sa o ňu mohla starať. Keď Beáta zomrela, tak Hetty poslala všetko, čo sa dalo, Júliusovi, ktorý sa už do toho bytu nikdy nevrátil a odsťahovala sa k budúcemu manželovi do Jeruzalema.

Spolu s manželom sa Hetty osamostatnila a mali päť detí. Aktívne pokračovala v náboženskej činnosti a stala sa dobrovoľníčkou organizácie Amcha, ktorá pomáhala obetiam holokaustu. S manželom si adoptovali starú pani, ktorej deti zomreli počas holokaustu a starali sa o ňu, až kým vo veku 91 rokov nezomrela. Okrem tejto pani sa Hetty starala aj o svokra a veľkú domácnosť, čo ju naplňovalo šťastím. Práve založenie veľkej rodiny brala ako pomstu nacizmu. Podarilo sa jej to dokonale – porodila päť detí a má 16 vnúčat. Na židovské sviatky sa všetci schádzali a trávili ich spolu. Ako vyštudovaná sekretárka pomáhala manželovi s podnikom, v ktorom vyrábali luxusné výrobky najmä z olivového dreva. Mala na starosti hlavne komunikáciu, nakoľko jazyky jej išli veľmi dobre.

Po dlhých rokoch mlčania sa Hetty rozhodla kontaktovať Majerčíkovcov, ktorí boli veľmi radi a aktívne s ňou komunikovali až do jej smrti. V roku 1980 sa stretli v Ratingene, kam Miroslava Majerčíková emigrovala. Ďalšie stretnutie bolo v Bratislave, keď Hetty prišla aj s dvomi deťmi pozrieť sa na mamin hrob. S Mirkou sa Hetty dva razy stretla v Londýne a jej manžel Arieh navštevoval Žilinu po páde totalitného režimu niekoľkokrát za rok. V roku 1986 prišla Miroslava Majerčíková do Jeruzalema, aby v mene

svojich rodičov prevzala ocenenie Spravodliví medzi národmi, ktoré bolo Michalovi a Anne udelené už 15. 7. 1981 a zasadila strom na ich pamiatku. Pretože Majerčíkovci pre záchranu Hetty neváhali obetovať život vlastného dieťaťa, tak je ich fotografia a príbeh uložený na čestnom mieste v múzeu Yad Vashem. Hetty s deťmi svojich záchrancov pravidelne komunikovala a pred Vianocami im vždy volala, ako sa majú. Túto komunikáciu prerušila až smrť Hetty Kleinovej 3. 12. 2017. Bola pochovaná v Jeruzaleme vedľa svojho manžela, ktorý zomrel v apríli 2015. Aj napriek tomu sú však rodiny naďalej v kontakte prostredníctvom detí.

Rodina pani Hetty
(Zdroj: Súkromný archív
Kataríny Puškášovej)

Jana Šmídová
Certifikovaná ISO makléřka

724 144 844

RE/MAX
G8 Reality

Prodej **nemovitostí**

Vyžlovka

Kozojedy

Jevany

Louňovice

Naše studio tvoří nejen grafici, ale i DTP specialisté pro předtiskovou přípravu. Dáváme si záležet na kreativitě a nápadu, který je posléze vizualizován v našich grafických výstupech.

Nabízíme profesionalitu, spolehlivost, osobní přístup i rozumné ceny.

